

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Diplomová práce

Omyl v trestním právu

Plzeň 2014

Arpád Sivák

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Katedra trestního práva

Studijní program Právo a právní věda

Studijní obor Právo

Diplomová práce

Omyl v trestním právu

Vedoucí práce : JUDr. Simona Stočesová, Ph.D.

Fakulta právnická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2014

Arpád Sivák

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Omyl v trestním právu zpracoval samostatně, a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Plzeň, únor 2014

.....

Poděkování

Děkuji vedoucí mé diplomové práce JUDr. Simoně Stočesové, Ph.D., za cenné připomínky a rady, které mi v souvislosti s touto prací poskytla, a zároveň bych rád poděkoval všem přátelům, co mi vyjadřovali psychickou podporu.

Obsah

1. ÚVOD	1
2. SUBJEKTIVNÍ STRÁNKA TRESTNÉHO ČINU	2
2.1 Obligatorní znak skutkové podstaty	3
2.2 Úmyslné zavinění	13
2.3 Nedbalostní zavinění	16
2.4 Fakultativní znak subjektivní stránky	23
3. JEDNOTLIVÉ DRUHY OMYLU A JEJICH DŮSLEDKY	24
3.1 Omyl skutkový	27
3.1.1 Skutkový omyl negativní	28
3.1.2 Skutkový omyl pozitivní	31
3.1.3 Zvláštní případy skutkového omylu	33
3.2 Omyl právní	40
3.2.1 Právní omyl negativní	41
3.2.2 Právní omyl pozitivní	43
3.3 Nezpůsobilý pokus	44
3.4 Skutkový omyl o okolnostech vylučující protiprávnost	45
3.5 Právní omyl o okolnostech vylučující protiprávnost	47
3.6 Omyl u mladistvých v systému soudnictví ve věcech mládeže	48
4. PRÁVNÍ ÚPRAVA OMYLU VE VYBRANÝCH ZAHRANIČNÍCH PRÁVNÍCH ŘÁDECH	50
4.1 Německo	50
4.2 Rakousko	52
4.3 Corpus Juris 2000	54
5. ZÁVĚR	55
6. RESUMÉ	57
7. SEZNAM PRAMENŮ	58

1. ÚVOD

Omyl v trestním právu je velmi specifická oblast trestního práva, která zasluhuje pozornost, a proto jsem si ji vybral jako téma své diplomové práce. Postupně uvedu základní pojmy, které se pojí s touto oblastí, a pokusím se osvětlit problematiku omylu v trestním právu. V úvodní kapitole se budu zabývat subjektivní stránkou trestného činu, která sehrává důležitou roli v oblasti omylu, neboť s touto problematikou vzájemně provázána zejména pak se zaviněním. V dalších kapitolách se zaměřím na jednotlivé omyly a jejich důsledky, a zároveň uvedu k nim příklady a doplním je vyjádřením nalezené v judikaturách. Ve světle této problematiky přiblížím různé právní názory k danému tématu. V kapitole čtvrté nahlédnu do zahraničních právních úprav, zejména do německé úpravy, která se velmi přibližuje té naší úpravě. V závěru se pokusím shrnout veškeré poznatky a rozebrat případné rozpory v názorech v této problematice a vyjádřit vlastní názor.

Pokud bych zde měl nějak základně vymezit pojem omylu, dá se jednoduše říci, že je to jakýsi nesoulad vědění s realitou. Jak se již několikrát každý z nás přesvědčil, mýlit se je lidské. V trestním právu, má pak takový nesoulad relevantní význam. Problematika omylu v trestním právu, tak může nabídnout dosti protichůdné názory na řešení. V tomto základě, můžeme omyl rozdělit na pozitivní a negativní, tzn. tedy, že pachatel neví o nějaké skutečnosti, nebo ji mylně předpokládá (v této práci se víceméně zaměřuji na omyl na straně pachatele). Toto dělení se uplatní jak ve skutkovém tak právním omylu.

Cílem této práce tedy není vnést nový pohled do problematiky omylu v trestním právu, neboť veškeré pohledy a rozborů byli již dávno před touto prací provedeny. Smyslem této práce bude tedy vymezit pojmy v ní uvedené podle platné právní úpravy, tak aby byli srozumitelné, a zároveň poskytnout pohled na různé právní názory k této problematice a vyjádřit svůj osobní názor k té či oné koncepci. Zejména mám na mysli problematiku omylu kauzálního průběhu a negativního skutkového omylu o okolnostech vylučující protiprávnost, kde spatřuji rozdílné právní názory.

2. SUBJEKTIVNÍ STRÁNKA TRESTNÉHO ČINU

Subjektivní stránka trestného činu je důležitým znakem skutkové podstaty trestného činu. Tato subjektivní stránka obsahuje jediný obligatorní znak a tím je zavinění, které může být úmyslné nebo nedbalostní. „Zavinění je vnitřní psychický vztah člověka k určitým skutečnostem, jež zakládají trestný čin, ať již vytvořeným pachatelem nebo objektivně existujícím bez jeho přičinění již v době činu“¹

Pokud chybí zavinění pachatele, nenastává trestní odpovědnost. Zavinění je tedy nutné pro naplnění skutkové podstaty jakéhokoli trestného činu. Platí tedy zásada, že bez zavinění není trestného činu. Tato zásada je obsažena v ustanovení § 13 odst. 2 „*K trestní odpovědnosti za trestný čin je třeba úmyslného zavinění, nestanoví-li trestní zákon výslovně, že postačí zavinění z nedbalosti.*“

Rozlišujeme pojmy zavinění a pojem vina, který se vedle pojmu zavinění objevuje, neboť slovo „vina“ má zpravidla jiný význam. Označuje se jím fakt, že došlo k spáchání trestného činu, jestliže se poukazuje na osobu, která má za trestný čin nést odpovědnost. S pojmem vina se setkáváme v ustanoveních trestního práva procesního (ve spojitosti klást za vinu, zbavovat viny uznat vinným). Jde o výraz, který v trestním řízení označuje trestní odpovědnost.²

Vinu lze chápat v širším smyslu než-li zavinění, načež zavinění lze chápat jako jeden z předpokladů trestně právní viny. V zjednodušeném pojetí si můžeme vinu představit jako *přičitatelnost* určitého skutku pachateli, který se ho dopustil. K tomuto pojmu se nově váže pojem odpovědnosti právnických osob, jehož úprava zatím není zcela jasná. Největší problém bude spatřován ve fiktivním stanovení a v dokazování subjektivní stránky.³

¹ Jelínek Jiří a kol. Trestní právo hmotné, obecná a zvláštní část, vydání 3, Praha Leges 2013. str. 217

² Dolenský Adolf a kol.; Trestní zákon (stručný komentář), 1 vydání, Eurounion, Praha 1995, str. 22

³ Vidrina, J; Pergl, R Akciová společnost, vstaňte a pošlete rozsudek jménem republiky Trestní právo, 2011 č.6 str, 15-16

Výše je tedy popsáno, že subjektivní stránka trestného činu určuje zda-li byl trestný čin spáchán či nikoli. Dále se dají určit další záležitosti jako například výše trestní sazby atd.

2.1 Obligatorní znak skutkové podstaty

Základním pravidlem je zmínit zásadu, která de facto vyjadřuje podstatu problému a tj. „bez zavinění není trestný čin ani trest“ co je trestným činem se píše v ustanovení § 13 odst. 1. „*Trestným činem je protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně.*“⁴

Jak je tedy patrné nelze přiřknout pachateli k jeho neprospěchu skutečnost, která není jeho jednáním zaviněná. Je zcela patrné, že zavinění je podmínkou trestní odpovědnosti, kdy se v zákoně uplatňuje tato zásada a vychází se ze zjištění, že trestní odpovědnost za následek je naplněna, pokud je zaviněna svým jednáním a nestačí ho tedy jen způsobit.⁵

Závěr o tom, zda tu je zavinění ve smyslu trestního zákoníku a v jaké formě (§ 15 a § 16 TrZ), je závěrem právním. Tento právní závěr o subjektivních znacích trestného činu se však musí zakládat na skutkových zjištěních soudu vyplívajících z provedeného dokazování stejně, jako závěr o objektivních znacích trestného činu. Skutečnosti duševního (psychického) života významné pro právní závěr o tom, zda tu je zavinění a v jaké formě, jsou předmětem dokazování právě tak jako všechny ostatní okolnosti naplňující znaky trestného činu.⁶

Pokud chceme posuzovat zavinění je zapotřebí se zabírat otázkou na jaké okolnosti se zavinění vztahuje .V trestním zákoně se můžeme dočíst nebo spíše lze to logicky vyvodit, že zavinění se vztahuje na „ způsob v tomto zákoně uvedený“ a na porušení nebo ohrožení zájmu chráněného tímto zákonem viz Novotný: Zavinění se musí vztahovat v podstatě na všechny skutečnosti, které jsou znakem skutkové podstaty trestného činu. Trestní zákon z nich zvláště zdůraznil následek. Výjimkou jsou samozřejmě znaky subjektivní stránky (úmysl, nedbalost, pohnutka aj.). Ve vztahu k jednotlivým znakům jsou přitom rozdíly. Pokud jde o znaky skutkové podstaty trestného činu, stačí zpravidla, že pachatel

⁴ Trestní zákoník, 40/2009 Sb.

⁵ Šámal Pavel, Velké komentáře trestní zákoník , 2. vydání Praha C.H. Beck 2012 str. 211

⁶ R 60/1972-IV

zná relevantní fakta případu, která tyto znaky naplňují. To platí pro skutkové podstaty základní i kvalifikované. Důraz se klade na znalost okolností faktické, nikoli právní povahy. Pachatel například neví, jakým způsobem se kvalifikuje pojem „značné škody“ ve smyslu § 205 odst. 4 písm. c); ví však, že odcizil osobní motorové vozidlo v ceně 600 000 Kč. Stejně tak pytlák, který loví ryby elektrickým proudem, nemusí vědět, že to je „hromadně účinný způsob lovu“ - §304 odst. 2 písm. d)⁷

K naplnění subjektivní stránky úmyslného trestného činu nestačí, že pachatel vůbec úmyslně jednal (že jednal tak, jak jednat chtěl), ale je třeba, aby úmyslně porušil nebo ohrozil zájem chráněný tímto zákonem v tomto zákoně uvedeném⁸

Jestliže se budeme zaobírat, kdy zavinění obsáhne jednotlivé znaky skutkové podstaty, dojdeme k závěru, že zavinění je naplněno tehdy, pokud se skutečnosti, na které se vztahuje, dají jednotlivým znaku podřadit. Pokud zákon definuje určité pojmy např. právní (vztah, pojem, atd.), které skutková podstata obsahuje, můžeme jen stěží objektivně požadovat po pachateli, aby dokázal určit jejich přesnou definici, proto se počítá s tím, že pachatel má jakousi povědomou představu co tyto pojmy znamenají. „Pachatel tedy nemusí rozumět přesnému právnímu významu těchto normativních znaků skutkové podstaty. Postačí, pokud má o jejich obsahu alespoň tzv. *laickou představu*. To znamená, že si je vědom toho, jaký je obvyklý význam těchto pojmů ve společnosti, co se jimi ve společnosti rozumí, jaký je jejich obvyklý sociální obsah. *Tak například normativním znakem skutkové podstaty trestného činu zanedbání povinné výživy převzatým z práva rodinného je institut vyživovací povinnosti v § 196 odst. 1. tr. Zák .Pachatel nemusí vědět, jaké funkce plní vyživovací povinnost, jaké jsou druhy vyživovacích vztahů, jaké právní předpisy upravují vyživovací povinnosti apod. V případě dolozní formy trestného činu (§ 196 odst. 1) postačí, pokud je mu například známo, že je otcem nezletilého dítěte, které není schopno se samo žít, ničím na jeho výchovu a výživu nepřispívá a má alespoň laickou představu o své vyživovací povinnosti k němu (srov. č 10/1977 Sb. Rozh. Tr.). Podobně je tomu např. se znakem úřední osoba. Pachatel neví, že policista je úřední osobou, ví*

⁷ Novotný Oto, Trestní právo hmotné 1. Obecná část, 6. přeprac. vydání Praha, Wolters kluwer ČR. 2010 str.223

⁸ R 92/1951

však, že fyzicky napadl policistu právě proto, že pachatele pokutoval za rychlou jízdu v obci (§ 325). Rozdělení znaků skutkové podstaty na deskriptivní-normativní je do jisté míry schematické (přibližné). Některé typicky deskriptivní znaky, například „věc“, jsou v podstatě také známky normativními vyžadujícími právní hodnocení (srov. § 134 odst. 1, podle něhož věci se rozumí i ovladatelná přírodní síla).⁹

Co se týče objektu trestného činu, který nebývá výslovně vyjádřen v ustanovení zvláštní části, stačí pokud pachatel v takovém případě zná ostatní znaky uvedené v zákoně, z nichž je objekt trestného činu dovozen.¹⁰

Nelze totiž od neprávnicka očekávat, aby měl jasnou představu o otázkách, které jsou i někdy v nauce sporné. Kde však je výjimečně objekt v zákoně přímo vyjádřen, musí se zavinění vztahovat i na něj (například v ustanovení §310 o rozvracení republiky je to ústavní zřízení, obranyschopnost, samostatnost republiky a územní celistvost, v §312 o teroru je to ústavní zřízení). Příklad: „Pachatel nemusí například vědět, co je objektem trestného činu úvěrového podvodu (§ 211), postačí, když ví, že chtěl vylákat úvěr na koupi penzionu v Krkonoších, jednal o poskytnutí úvěru s pobočkou banky, které předložil nepravdivý podnikatelský záměr, ve kterém uváděl, že je vlastníkem nemovitosti, kterou by mohl za úvěr ručit, ačkoli to nebyla pravda, byl si vědom, že vzhledem ke svým majetkovým poměrům úvěr nebude moci splácet, ale v podnikatelském záměru předloženém bance toto neuvedl, a když mu byl úvěr ve výši 5 milionů korun poskytnut, skutečně jej také nezaplatil a peníze utratil za nákup automobilu.“¹¹

Obdobné vyjádření lze najít i zde:

Skutková podstata trestného činu podvodu podle § 209 odst. 1 TrZ vyžaduje úmyslné zavinění (§ 13 odst. 2, § 15 TrZ), byť zde postačí i úmysl nepřímý (§ 15 odst. 1 písm. b TrZ). Ve výroku o vině, tedy o tzv. skutkové větě odsuzujícího

⁹ Jelínek Jiří, a kol. Trestní právo hmotné, obecná a zvláštní část, vydání 3, Praha Leges 2013. str. 221

¹⁰ Novotný Oto, Trestní právo hmotné 1. Obecná část, 6. přeprac. vydání Praha, Wolters kluwer ČR. 2010 str.224

¹¹ Jelínek Jiří, a kol. Trestní právo hmotné, obecná a zvláštní část, vydání 3, Praha Leges 2013. str. 221

rozsudku, jímž byl pachatel uznán vinným trestným činem podvodu spáchaným v nepřímém úmyslu, proto musí být uvedeny takové skutkové okolnosti, které odůvodňují existenci této formy úmyslného zavinění a umožňují její odlišení od zavinění v podobě vědomé nedbalosti (§ 16 odst. 1 písm. b TrZ). K tomu ovšem nestačí, je-li zde použita formulace, podle níž obviněný jednal vědomě (*např. že si byl vědom své neschopnosti zaplatit kupní cenu za zboží odebrané od jiné osoby*), aniž je patrné, že byl též srozuměn se způsobením následku.

Samotná zkušenost, že pachatel věděl o rozhodných skutkových okolnostech, resp. o možnosti způsobit následek významný pro trestní právo, je totiž jen jednou (tzv. intelektovou) složkou zavinění a v této podobě je shodná jak u nepřímého úmyslu, tak i v případě vědomé nedbalosti.¹²

Trestné činy, u nichž je pojmový znak ohrožení, je postačující pokud zavinění obsahuje možnost poruchy a není zapotřebí, aby se vztahovala na poruchu samu, tudíž není zapotřebí účinek. Např. při obecném ohrožení postačí, pokud pachatel, který záměrně zničil brzdový systém na drahém autobuse a chtěl ohrozit zákonem chráněný zájem (majetek, zdraví lidí či lidský život) tak není zapotřebí, aby přímo chtěl způsobit smrt, poškození majetku či újmu na zdraví mluvíme zde o tzv. *ohrnovacím úmyslu*. „Zavinění ve vztahu k poruše (např. k smrti) nutně v sobě obsahuje zavinění ve vztahu k ohrožení, zavinění ve vztahu k ohrožení však nutně nezahrnuje zavinění ke způsobení poruchy.“¹³

Jestliže ve skutku není obsaženo jednání ve smyslu trestního zákoníku, tj. konání nebo opomenutí, odpadají další úvahy, zda mezi trestně irrelevantním jednáním pachatele a následkem je příčinná souvislost a zda je dáno zavinění¹⁴

Při zkoumání trestní odpovědnosti z hlediska příčinného vztahu je korektivem zavinění, které musí přistoupit k příčinnému vztahu mezi jednáním a následkem; pokud k přičítání následku postačí nedbalost, je třeba, aby pachatel alespoň podle okolností a svých osobních poměrů měl a mohl příčinný vztah předvídat¹⁵

¹² TR NS 42/2008-T 1053

¹³ Jelínek Jiří, a kol. Trestní právo hmotné, obecná a zvláštní část, vydání 3, Praha Leges 2013. str. 222

¹⁴ R 7/1988-II

¹⁵ R 50/1968-II

Pachatel dále nemusí vědět o trestnosti svého činu. Zde platí zásada, že neznalost zákona neomlouvá (*ignorantia legis non excusat*). Zavinění se nemusí vztahovat dále také na protiprávnost jakožto rozpor s celým právním řádem. Zavinění pachatele se nemusí vztahovat na společenskou škodlivost (závažnost činu pro společnost). Zavinění se ovšem se musí ovšem vztahovat na všechny skutkové okolnosti, ze kterých si pachatel tvoří úsudek o společenské škodlivosti nebo závažnosti činu. Zavinění pachatele by mělo obsahovat znalost skutkových okolností, ze kterých lze tento minimální práh škodlivosti činu pro společnost dovodit.¹⁶

Pokud se budeme zabírat otázkou zdali-je potřeba aby zavinění obsahovalo materiální znak, tedy nebezpečnost takového činu pro společnost, platí tu zásada, že při spáchání trestného činu musí být splněny oba znaky současně jak formální tak materiální. Ve vztahu zavinění a nebezpečnosti činu je zapotřebí aby zavinění obsahovalo skutkové okolnosti nebezpečnosti, které se předpokládají v právní normě.

Zavinění, jakožto psychický vztah pachatele ke skutečnostem odpovídajícím znakům uvedeným v zákoně, tu musí být v době činu, v okamžiku trestného jednání pachatele. Bezvýznamné jsou představy a vůle pachatele před činem nebo po něm.¹⁷

Zavinění ve formě úmyslu nebo nedbalosti může být různé intenzity, různého stupně. Míra zavinění je určována jeho formou a obsahem. Úmysl je těžší forma zavinění než nedbalost. U nedbalosti vyšší míra zavinění je rozhodující pro posouzení hrubé nedbalosti (srov. § 16 odst. 2). Při jinak stejných okolnostech větší míra zavinění zvyšuje závažnost činu a má za následek vyšší trest a naopak, (§ 39 odst. 1, 2). Čím lépe zná pachatel všechny rozhodující skutečnosti, tím vyšší je stupeň zavinění a naopak.¹⁸

Tak například: Vyšší míru zavinění budeme shledávat u lékařky, která podala svému manželovi silnou dávku hypnotik, poškozeného opustila, nepřivolala

¹⁶ Jelínek Jiří, a kol. Trestní právo hmotné, obecná a zvláštní část, vydání 3, Praha Leges 2013. str. 223

¹⁷ Jelínek Jiří, a kol. Trestní právo hmotné, obecná a zvláštní část, vydání 3, Praha Leges 2013. str. 224

¹⁸ Novotný Oto, Trestní právo hmotné 1. Obecná část, 6. přeprac. vydání Praha, Wolters kluwer ČR. 2010 str.227

pomoc a poškozený v důsledku předávkování léky zemřel. Pachatelka měla nepochybně dostatečné znalosti o účincích léků a možných následcích svého jednání ve srovnání s laikem.¹⁹

Z uvedeného lze předpokládat, že pachatelka byla s tímto následkem minimálně srozuměna.

Srozumění u úmyslu nepřímého či eventuálního není obecně (v celém svém rozsahu) v trestním zákoníku definováno, pouze jeho obecné teoretické vymezení je doplněno tím, že srozuměním se rozumí i smíření pachatele s tím, že způsobem uvedeným v trestním zákoníku může porušit nebo ohrozit zájem chráněný takovým zákonem (§ 15 odst. 2) Tuto částečnou definici srozumění u eventuálního úmyslu, která se snaží vyřešit spodní hranici srozumění, pokud jde o jeho odlišení od vědomé nedbalosti, si vynutili potřeby praxe. Pojem srozumění v dosavadním pojetí do značné míry selhával při posuzování lhostejnosti. Proto upravil výkladovou definici srozumění na podkladě tzv. teorie smíření s naplněním znaků skutkové podstaty. Tímto přístupem je srozumění nejen odlišeno od přímého úmyslu, kdy pachatel učinil poruchu či ohrožení zájmu chráněného trestním zákoníkem přímo vlastním účelem svého jednání nebo nutným důsledkem takového jednání směřujícího k jinému cíli. Při eventuálním úmyslu pachatel svým jednáním zásadně mířil na jiný účel či sledoval jiný cíl, ale bylo mu jasné, že ho nedosáhne jinak než tím, že zřejmě – *in eventum* (nikoli nutně, pak by šlo o úmysl přímý, poněvadž pokud pachatel považuje následek za nutný, nutně ho také chce) dojde k porušení určitého právního statku, zákonem chráněného, zásadně tedy nepočítal s žádnou konkrétní okolností, jež by následku, který si představoval jako možný, mohla zabránit. Způsobení takového následku však není přímým cílem pachatele, ale ani z hlediska psychického nazírání pachatele nutným výsledkem jeho jednání, neboť sleduje svým záměrem účel nebo cíl jiný, který může být z hlediska trestního práva jak účelem nebo cílem relevantním, tak i účelem či cílem nezávadným, přitom je však pachatel vždy smířen s tím, že realizace tohoto účelu nebo cíle zřejmě *in eventum* předpokládá způsobení následku významného pro trestní právo, avšak tento následek je nechtěným, zpravidla pouze vedlejším následkem jednání pachatele, který je

¹⁹ Novotný Oto, Trestní právo hmotné 1. Obecná část, 6. přeprac. vydání Praha, Wolters kluwer ČR. 2010 str.224

s ním srozuměn. Okolnost, zda si pachatel byl jist, že trestněprávně relevantního následku dosáhne, či zda jen doufal či byl smířen s tím, že se mu to podaří, je pro podstatu úmyslu vedlejší, neboť zákonodárce se nemůže omezit jen na úmysl přímý, poněvadž do budoucna lze těžko odhadovat průběh děje a nikdo si nemůže být jist, zda události se budou vyvíjet úplně podle jeho přání. Pachatel musí v podstatě vždy počítat a také zpravidla tak činí, jen s určitou pravděpodobností. Proto pro úmysl musí postačit již pouhá představa možnosti výsledku, za podmínky že taková představa se bezprostředně projevila v jednání pachatele.²⁰

Srozumění je variantou vůle, rozdílnou od chtění. Vyjadřuje v zásadě kladný vztah člověka k realitě, která jej obklopuje. Způsobení následku významného pro trestní právo není pachatelovým přímým cílem ani nevyhnutelným prostředkem. Pachatel sleduje svým záměrem jiný cíl, ať již z hlediska trestního práva relevantní nebo nikoliv, případně nesleduje žádný cíl (například při opomenutí). Je však srozuměn s tím, že realizace tohoto případného cíle předpokládá způsobení následku významného pro trestní právo. Tento následek je jakýmsi vedlejším, nechtěným následkem činnosti pachatele, se kterým je pachatel srozuměn (*pachatel střílí do poškozeného s vědomím možnosti, že zasáhne také další osobu, kterou usmrtit nechce. Vůči ní vykazuje nižší míru vůle, když je s její smrtí pouze srozuměn*).²¹

Z hlediska úmyslu způsobit těžkou újmu na zdraví stačí zjištění, že pachatel věděl, že svým jednáním může způsobit tento těžší následek a byl s tím srozuměn (úmysl eventuální). Na takové srozumění lze usuzovat – pokud jde o důkazní stránku – zejména povahy použité zbraně, z intenzity útoku, ze způsobu jeho provedení (zejména z toho, proti které části těla útok směřoval) a z pohnutky činu.²²

Na existenci srozumění se vznikem následku uvedeného v trestním zákoníku ve smyslu ustanovení § 15 odst. 1 písm. b) odst. 2 TrZ lze usuzovat i v případě, když cílem pachatelova jednání bylo dosaženo jiného, z hlediska trestního práva irelevantního následku, jestliže pachatel věděl, že v důsledku takového jednání může vlivem vývoje okolností na něm nezávislých stejně tak nastat namísto jím

²⁰ Šámal Pavel, Velké komentáře trestní zákoník, 2. vydání Praha C.H. Beck 2012 str. 223

²¹ Jelínek Jiří, a kol. Trestní právo hmotné, obecná a zvláštní část, vydání 3, Praha Leges 2013. str. 229

²² R II/1965

zamýšleného následku jiný následek (třeba pro něj i nepříjemný), který je ovšem trestně právně významný, pokud tak pachatel přesto jedná, protože se chce vyhnout následku, který je pro něj ještě méně příjemný.²³

V tomto pojetí je srozuměním pokryta vždy tzv. nepravá lhostejnost, kdy lhostejnost pachatele k tomu, zda následek nastane, vyjadřuje jeho *aktivní kladné stanovisko k oběma možnostem, tedy sice méně intenzivní, ale aktivní volní vztah k relevantnímu trestněprávnímu následku*. Například při loupeži pachatel zneškodní poškozeného tím, že ho sváže a do úst mu dá roubík, aby nemohl přivolat pomoc, v důsledku čehož poškozený chroptí a je zřejmé, že je velmi omezena jeho možnost dýchání a zřejmě hrozí jeho udušení, přičemž pachatel neudělá nic, aby mu dýchání usnadnil, a zanechá ho po dokončení loupeže uzamčeného v bytě.²⁴

Pachatelé násilných trestních činů proti životu a zdraví, jimiž byla jinému způsobena smrt, ve svých výpovědích někdy uvádějí, že jim bylo lhostejné, zda takový následek nastane. Vyvstala otázka, zda vztah lhostejnosti k následku lze považovat již za srozumění s následkem. Převládají názory, že skutečný vztah lhostejnosti k následku nestačí k naplnění volní složky nepřímého úmyslu. Soudy v takových případech na podkladě výpovědi pachatele zpravidla dovozují jeho srozumění s následkem a tedy úmysl nepřímý. S touto praxí lze souhlasit, jestliže lhostejnost pachatele k tomu, zda následek nastane či nenastane, vyjadřuje jeho kladné stanovisko k oběma možnostem. Bude však záležet i na tom, jaký způsob útoku pachatel volil. Bude-li pachatel tvrdit, že mu bylo lhostejné, jaký následek způsobí, přitom však jednal tak že z jeho útoku musela nastat smrt poškozeného, a pachatel si byl této možnosti vědom, pak je třeba uvažovat o přímém úmyslu bez ohledu na zmíněné tvrzení pachatele²⁵

Složitější je to u tzv. pravé lhostejnosti, neboť podle dosud převládajících názorů zde není ani nejslabší volní vztah pachatele k takovému následku, tedy pachatel není s následkem srozuměn, ale naopak spoléhá, byť bez přiměřených důvodů, že k porušení nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákoníkem nedojde, a proto tzv. pravá lhostejnost je zařazována do vědomé nedbalosti podle § 16 odst. 1.

²³ TR NS 11/2005-T 745

²⁴ Šámal Pavel, Velké komentáře trestní zákoník, 2. vydání Praha C.H. Beck 2012 str. 223

²⁵ R 41/1976 (s 213 a 214)

Písm. a), i když ne zcela odpovídá zápornému znaménku vůle pachatele, tj. nechtění při této formě nedbalosti. Příkladem zde může být zanechání svázaného poškozeného po loupeži na místě činu v odlehlé chatě, při zcela lhostejném postoji pachatele k dalšímu osudu poškozeného, kdy pachatel je smířen s tím, buď ho tam někdo najde, osvobodí ho a poškozený nezemře, anebo s tím, že tam nikdo nepřijde, a v takovém případě poškozený zemře hladem a žízní, neboť se z pout nemůže sám osvobodit. Podle uvedeného převažujícího pojetí v nauce však také v podstatě o lhostejný vztah nejde, neboť se pachatel spoléhal, ač k tomu neměl žádné skutečné relevantní důvody, že k trestněprávně závažnému následku nedojde. Tento přístup je sice velmi pragmatický, ale je vcelku pochopitelný, a v justiční praxi se zpravidla osvědčuje. Pojetí srozumění ve smyslu smíření tak na jedné straně v zásadě dovoluje zachovat toto dosavadní pojetí, ale na druhé straně dokonce umožňuje postoupit ještě dál neboť tzv. pravá lhostejnost ve smyslu smíření v důsledku téměř nulitní vůle nemá ani znaménko pozitivní, a proto pokud by byl tento typ vůle ve vztahu k možnému následku chápán a vykládán jako smíření se s mlčky (ani srozumění výslovné či ve formě lhostejnosti nepravé, ani nechtění ve smyslu nedbalosti), byla by dokonce přiměřená subsumpce pod úmysl eventuální (*dolus eventualis*). To by ve srovnání s dosavadní praxí znamenalo vyplnění dosud existujícího, byť vcelku velmi malého, vakuu mezi eventuálním úmyslem a vědomou nedbalostí.²⁶

Rozmysl a předem uvážený úmysl uvádí ustanovení § 140 odst. 2 -trestný čin vraždy. Nejedná se o obecnou formu úmyslu, ale jen o označení kvalifikačních okolností v případech úmyslného usmrcení. Rozmysl a předchozí uvážení odlišují případy kvalifikovaného usmrcení (§ 140 odst. 2), od případů prostého úmyslného usmrcení (§ 140 odst. 1). Oba tyto pojmy (úmysl a předchozí uvážení) jsou současně přitěžujícími okolnostmi podle § 42 písm. a) TrZ.²⁷

Trestní zákoník rozlišuje dvě formy zavinění úmyslné *dolus* a zavinění z nedbalosti *culpa*. V českém právním řádu je vybudováno na složce vědění (intelektuální) a složce vůle (volní).

²⁶ Šámal Pavel, Velké komentáře trestní zákoník, 2. vydání Praha C.H. Beck 2012 str. 224

²⁷ Jelínek Jiří, a kol. Trestní právo hmotné, obecná a zvláštní část, vydání 3, Praha Leges 2013. str. 230

Vědomostní složka zavinění zahrnuje pachatelovo vnímání objektivního stavu věcí, jakož i jeho představy o něm. Podmínkou je že si pachatel potřebná fakta uvědomoval v době páchání, resp. Spáchání trestného činu, a pokud tomu tak nebylo, uvědomovat si to měl a mohl.²⁸

Např. „ *Pachatel ví, že oběť znásilnění navštěvuje 3 ročník gymnázia, a na podkladě této znalosti dospěje k závěru, že poškozená je starší 15 let.*²⁹

Volní složka obsahuje tedy vůli pachatele nějakým způsobem vyvolat určité skutečnosti, které mají trestněprávní relevanci. Obsahem této složky je jednak *chtění* tedy pachatel chce nějakým způsobem dosáhnout konkrétního následku a dále je to srozumění, kde pachatele je s tímto následkem minimálně smířen. „Jestliže, pachatel rozhodné skutečnosti nechce, ani s nimi není srozuměn, není tu žádný volní vztah.³⁰

Je nepřipustné ji ztotožňovat s vnitřní, tj. *volní* složkou jednání v trestněprávním smyslu, ani se schopností určovací, ovládací, jak se o ní hovoří v souvislosti s pojmem přičetností (nepřičetnosti). Takový přístup by vedl k závěrům typu: každé jednání ve smyslu právním je zaviněné, protože má volní složku; každý přičetný jedná automaticky zaviněně, tedy k závěrům celkem neudržitelným.³¹

Jak je shora patrné, z uvedeného lze vyčíst základní komponenty zavinění a těmi jsou prvky vědění a vůle. Právě podle tohoto zastoupení můžeme zavinění charakterizovat.

Podle těchto složek lze tedy sestavit jednotlivé formy zavinění:

*(ZchZ-Zákonem chráněný zájem)

²⁸ .Kratochvíl Vladimír, Kurs trestního práva, trestní právo hmotné: obecná část vydání 1, Praha C.H. Beck 2009. Str. 239

²⁹ Novotný Oto, Trestní právo hmotné 1. Obecná část, 6. přeprac. vydání Praha, Wolters kluwer ČR. 2010 str.221

³⁰ Novotný Oto, Trestní právo hmotné 1. Obecná část, 6. přeprac. vydání Praha, Wolters kluwer ČR. 2010 str.222

³¹ Kratochvíl Vladimír, Kurs trestního práva, trestní právo hmotné: obecná část vydání 1, Praha C.H. Beck 2009. Str. 240

Úmysl		Nedbalost	
Přímý	Nepřímý	Vědomá	Nevědomá
Pachatel chtěl a věděl, že porušuje ZchZ*	Věděl, že může porušit ZchZ a pro případ, že nastane s tím byl srozuměn	Věděl, že může porušit ZchZ, ale bez přiměřených důvodů spoléhal, že nenastane	Nevěděl, že může porušit ZchZ, ačkoli to vědět měl a mohl

Podle výše uvedené tabulky lze tedy dovodit obsahy jednotlivých složek ve formách zavinění.

2.2 Úmyslné zavinění

Z výše uvedené tabulky je patrné, že úmyslné zavinění obsahuje obě složky subjektivní stránky trestného činu. Dále pro oba druhy úmyslu je společná vědomostní složka, kdy pachatel má nějakou představu o rozhodných skutečnostech. Co se týče složky volní, ta právě charakterizuje daný druh úmyslu jako přímý (*dolus directus*) a nepřímý (*dolus eventualis*). Přímý úmysl obsahuje obě složky a obsahuje vyšší míru trestnosti než úmysl nepřímý. Nepřímý úmysl obsahuje složku vědomostní, ale složka volní má formu jen srozumění

Podstatou intelektuální složky úmyslu je skutečnost, že úmyslně jednající pachatel si musí být v době činu vědom všech okolností, které tvoří skutkovou podstatu daného trestného činu. Některé skutečnosti se přitom mohou pachateli jevit jako jisté, jindy je považuje pouze za možné. Pachatel musí mít konkrétní a aktuální (v době činu) představu okolností tvořících součást konkrétního trestně právního relevantního skutkového děje (nešlo by tak např. o trestný čin neposkytnutí pomoci dle § 151, pokud by si řidič autobusu nevšiml, že srazil vedle sebe jedoucího cyklistu do příkopu, přičemž cyklista utrpěl poranění hlavy, a v důsledku toho mu neposkytl potřebnou pomoc; odpovědnost za tento trestný čin by řidič nenesl, ani kdyby si této nehody potenciálně, tj. při náležité pozornosti, všimnout mohl a měl. Zde by k neposkytnutí pomoci přicházelo v úvahu pouze nedbalostní zavinění, které ovšem k trestní odpovědnosti za trestný čin dle § 151

nepostačuje). Je také třeba, aby pachatel znal společenský význam těchto skutkových okolností, což může mít značný význam především u tzv. normativních znaků skutkové podstaty. Pachatelova znalost se musí vztahovat na všechny znaky skutkové podstaty trestného činu objektivní povahy, musí zahrnovat všechny (objektivní) předpoklady, které v rámci skutkové podstaty charakterizují chráněné právní statky, předmět útoku, způsob spáchání (jednání buď ve formě konání, nebo ve formě opominutí), požadované modality činu (např. surově, lstí apod.), následek nebezpečí, které se realizuje v objektivně přičitatelném následku, příčinný vztah mezi jednáním a následkem, a taktéž na znaky charakterizující a popisující jednající subjekt.³²

Podstatou přímého úmyslu je, že pachatel chce určitým způsobem dosáhnout zamýšleného následku. Důležitou složkou je tedy chtění (volní vztah pachatele k jeho jednání a následku). Přitom tedy ví, že porušuje zákonem chráněný zájem. Jedná tedy s vědomím alespoň možného způsobení následku. Legální definici najdeme v § 15 odst. 1 písm. a) „*chtěl způsobem uvedeným v trestním zákoně porušit nebo ohrozit zájem chráněný trestním zákonem.*“

Například trestný čin pomluvy podle § 184 odst. 1 TrZ vyžaduje, aby pachatel o jiném sdělil nepravdivý údaj, který je způsobilý značnou měrou ohrozit jeho vážnost u spoluobčanů, zejména poškodit jej v zaměstnání, narušit jeho rodinné vztahy nebo způsobit mu jinou vážnou újmu. Pachatel tedy musí vědět, že sděluje údaj, který je nepravdivý. Z hlediska zavinění je třeba úmyslu přímého. Naproti tomu pro následek předpokládaný v § 184 odst. 1 (ohrožení značnou měrou vážnosti u spoluobčanů atd.) postačí úmysl eventuální - § 15 písm. b) TrZ. Dalším příkladem může být případ, kdy pachatel při hádce několikrát udeřil jiného pěstmi do obličeje a v důsledku tohoto mu způsobil ublížení na zdraví podle § 146 odst. 1 TrZ, nebo jednání pachatele, který s cílem usmrtit svého soka v lásce na něho několikrát vystřelil z revolveru. Jeho jednání možno posoudit v případě, že

³² Chmelík Jan, Trestní právo hmotné: Obecná část, Praha Linde 2009 str. 116

nedošlo ke smrti napadeného jako pokus trestného činu vraždy (§ 21 odst. 1, § 140 odst. 2 TrZ.)³³

Trestný čin vraždy podle § 140 TrZ vyžaduje u pachatele úmysl jiného usmrtit. Pokusu tohoto trestného činu podle § 21 odst. 1 TrZ se dopustí pachatel jednáním pro společnost nebezpečným, které bezprostředně směřuje k dokonání trestného činu vraždy za podmínky, že pachatel takto jedná v úmyslu trestný čin vraždy spáchat, avšak k jeho dokonání nedojde. Aby bylo možno tedy pachatele uznat vinným pokusem trestného činu vraždy, musí být bezpečně prokázán úmysl tento trestný čin spáchat.³⁴

Je vyloučeno, aby týž trestný čin byl spáchán úmyslně a přitom z nedbalosti a z lehkomyšlnosti.³⁵

Úmysl nepřímý tedy eventuální je definován v zákoně v § 15 odst. 1 písm. b) „pachatel věděl, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit, a pro případ, že je způsobí, byl s tím srozuměn.“³⁶ Jak je tedy patrné pachatel tu počítá s oběma možnostmi a to že následek buď nastane, nebo nenastane. Tedy nijak ho neodrazuje od jeho dalšího jednání vědomí vzniku následku.

Způsobení takového následku však není přímým cílem pachatele, ani nevyhnutelným prostředkem (přímo ho nechce), neboť pachatel sleduje svým záměrem cíl jiný, který může být z hlediska trestního práva jak cílem relevantním, tak i cílem nezávadným. Přitom je však pachatel vždy srozuměn s tím, že realizace tohoto cíle předpokládá způsobení následku významného pro trestní právo, avšak tento následek je nechtěným, pouze vedlejším následkem jednání pachatele, s kterým je však srozuměn.³⁷

„Například dva spolu pachatelé za použití násilí vnikli do objektu, kde spoutali hlídače, kterému vzali střelnou zbraň. Při odchodu z objektu založili požár, ačkoliv věděli, že se může rozšířit i do míst, kde zanechali spoutaného hlídače,

³³ Novotný František, Trestní právo 3. Rozš. Vydání Plzeň, Aleš Čeněk, 2010 str. 145

³⁴ R 19/1969

³⁵ R 3868/1930

³⁶ Srozumění již popsáno výše

³⁷ Šámal Pavel, Velké komentáře trestní zákoník 2. vydání Praha C.H. Beck 2012 str. 222

který by mohl v důsledku toho zahynout. Hlídač skutečně v objektu uhořel. I když jeho smrt způsobit přímo nechtěli, byli s tímto následkem (účinkem) pro případ, že nastane, srozuměni³⁸

U nepřímého úmyslu je třeba prokázat obviněnému jeho vědomí, že svým jednáním může porušit zájem chráněný trestním zákonem (smrt člověka). Avšak současně je třeba prokázat, že pro případ, že takové porušení způsobí, je s ním srozuměn. Při zkoumání, zda pachatel jednal v nepřímém úmyslu napadeného zavraždit, nepostačí pouhé zjištění, že bodl napadeného větším nožem do prsou, a že proto věděl, že tím může způsobit smrt, nýbrž je zapotřebí vycházet z okolností, za nichž k útoku došlo, jakým motivem byl veden, co útoku předcházelo, jak byl útok proveden, jakého nástroje bylo použito, zda pachatel záměrně útočil proti takové části těla, kde jsou orgány důležité pro život, které jsou snadno zasažitelné apod.³⁹

Nepřímý úmysl nelze v žádném případě jen předpokládat, nýbrž je nutno jej na základě zjištěných okolností prokázat. Závěry o zavinění nesmějí nabýt povahy jakýchsi presumpcí. Ze samotného opomenutí povinného jednání nelze automaticky dovozovat též existenci srozumění pachatele s porušením nebo ohrožením zájmu chráněného trestním zákonem. Sama lhostejnost ve vztahu k následku nestačí k naplnění volní složky nepřímého úmyslu.⁴⁰

Úmysl pachatele způsobit jinému těžkou újmu na zdraví nelze dovozovat jen z povahy předmětu, kterým byl veden útok. Je zapotřebí zvážit další okolnosti (způsob použití, intenzita vedeného úderu atd.)⁴¹

2.3 Nedbalostní zavinění

Podstatou nedbalosti je tedy nedodržení určité míry opatrnosti (ta je vyjádřena objektivním: *bez přiměřených důvodů spoléhal* a subjektivním: *vědět měl a mohl* hlediskem) na straně pachatele, které vymezuje zákon. S tím souvisí i míra zavinění, podle které se posuzuje společenská škodlivost a je hlediskem pro

³⁸ Novotný František, Trestní právo 3. Rozš. Vydání Plzeň, Aleš Čeněk, 2010 str. 145

³⁹ R 19/1969

⁴⁰ náleží Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 722/09, ze dne 07.01.2010

⁴¹ R 35/1991

stanovení povahy a závažnosti trestného činu. Vyšší míra zavinění nemusí být nutně obsažena u vědomé nedbalosti než u nevědomé nedbalosti. Pachatel tedy následek způsobit nechce a ani s ním není srozuměn, že jej může způsobit.

Objektivní hledisko náležité opatrnosti lze vyvodit z právních předpisů (hygienické, bezpečnostní, technické normy atd.) na základě konkrétních okolností k nim lze dospět rozumovou úvahou. Tedy na tomto základě lze vyžadovat stejnou míru opatrnosti od každého, kdo je tímto předpisem vázán. S tímto hlediskem je spojeno subjektivní hledisko, které určuje fyzický a duševní stav, dosud získané zkušenosti, a další podmínky (zaměstnání, postavení atd.) a dále konkrétní stav pachatele v konkrétním případě. Je to tedy míra opatrnosti, kterou je sám pachatel schopen vynaložit v konkrétním případě. Po tomto shrnutí lze říci, že nedbalostní trestný čin je spáchán tehdy, pokud pachatel zanedbá povinnou opatrnost a způsobí škodlivý následek, který je popsán ve skutkové podstatě trestného činu a je v příčinné souvislosti se způsobeným následkem.

Aby mohl být obviněný odsouzen pro nedbalostní trestný čin, je třeba prokázat, že si byl vědom, že může způsobit nějaký škodlivý následek, a bez přiměřených důvodů spoléhal, že jej nezpůsobí, či že nevěděl, že jej může způsobit, ač o tom vzhledem k okolnostem, a ke svým osobním poměrům vědět měl a mohl.⁴²

Vědomá nedbalost je v zákoně definována takto: § 16 odst. 1 písm. a) *Trestný čin je spáchán z nedbalosti, jestliže pachatel věděl, že může způsobem uvedeným v trestním zákoně porušit nebo ohrozit zájem chráněný takovým zákonem, ale bez přiměřených důvodů spoléhal, že takové porušení nebo ohrožení nezpůsobí.*

Z toho vyplývá, že vědomá nedbalost je budována na vědomí možnosti vzniku následku, což je schopnost pachatele rozpoznat a zhodnotit okolnosti, které vytvářejí možné nebezpečí pro zájem chráněný trestním zákoníkem. Vědomá nedbalost se shoduje s eventuálním úmyslem v intelektuální složce, ale oproti eventuálnímu úmyslu zde chybí volní složka vyjádřená srozuměním. Při vědomé

⁴² R 25/1963

nedbalosti pachatel ví, že může způsobit následek trestného činu, avšak nechce ho způsobit, ani s ním není srozuměn, Naopak spoléhá, že ho nezpůsobí.⁴³

Jedná se tedy o nesprávné zhodnocení konkrétní situace, která je pachateli známa.

U nedbalosti vědomé, kdy pachatel ví o možnosti, že svým jednáním způsobí následek předvídaný trestním právem, ale doufá, že se tak nestane a takovému následku se vyhne, je z objektivního i subjektivního hlediska třeba určit, jestli zde jsou důvody pro takové naděje ze strany pachatele.⁴⁴

Při zkoumání zavinění pachatele ve smyslu § 16 odst. 1 písm. a) TrZ nestačí pouhé zjištění, že pachatel věděl, že svým jednáním může způsobit porušení nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem, ale nutno zjišťovat všechny skutečnosti, z nichž by bylo možno spolehlivě dovodit, že bez přiměřených důvodů spoléhá, že porušení nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem nezpůsobí. K posouzení přiměřenosti jeho důvodů nutno přistoupit z hlediska zkušeností pachatele a ostatních okolností případu. Skutečnost, že pachatel zakázal poškozenému určité jednání, které mohlo vést k jeho poškození, sama o sobě nestačí k závěru o nevině pachatele.⁴⁵

„Například účastník silničního provozu riskantně jede se svým automobilem, ve kterém veze přítelkyni. Při jízdě nedodrží pravidla silničního provozu. Je si vědom, že by mohl havarovat, ale spoléhá, že tak nenastane. V zatáčce v důsledku nepřiměřené rychlosti nezvládne řízení, sjede do příkopu, kde havaruje. V důsledku tohoto dojde ke zranění jeho přítelkyně.“⁴⁶

V tomto případě je pachatel plně odpovědný za své jednání neboť, byl plně schopen rozpoznat škodlivost svého jednání. Jakožto řidič, který plně absolvoval řídičský výcvik a úspěšně složil řídičské zkoušky, měl svou jízdu přizpůsobit svým znalostem a technickému stavu vozidla a vozovky případně počasí.

⁴³ Šámal Pavel, Velké komentáře trestní zákoník 2. vydání Praha C.H. Beck 2012 str. 236

⁴⁴ Chmelík Jan, Trestní právo hmotné: Obecná část, Praha Linde 2009 str. 125

⁴⁵ R 45/1965

⁴⁶ Novotný František, Trestní právo 3. Rozš. Vydání Plzeň, Aleš Čeněk, 2010 str. 146

Při posuzování okolností, které může či nemůže řidič předvídat, je třeba vycházet z konkrétní dopravní situace. Z hlediska zavinění z nedbalosti to pak znamená, že kromě míry povinné opatrnosti vyplývající z pravidel silničního provozu zde existuje i její subjektivní vymezení, vztahující se k míře opatrnosti, kterou je schopen řidič v konkrétním případě vynaložit.⁴⁷

Jinak se lze hodnotit situaci, kdy řidič je účastníkem řídicího kurzu.

Spočívá-li příčina dopravní nehody, při níž došlo k ublížení na zdraví, výhradně v tom, že řidič, frekventant řídicího kurzu nezvládl po technické stránce řízení bojového vozidla při jízdě v zatáčce, přičemž nebyl patřičně usměrňován řidičem instruktorem, nelze mu přičítat zavinění za tento škodlivý následek ve smyslu § 16 odst. 1 písm. a), b) TrZ.⁴⁸

Řidič motorového vozidla odpovídá za následek dopravní nehody, který měl a mohl předvídat, přestože vozidlo neřídil, ale svěřil řízení osobě, o níž věděl, že v důsledku podnapilosti není schopna vozidlo bezpečně ovládat, a k nehodě došlo právě z tohoto důvodu.⁴⁹

Nedbalost nevědomá postrádá obě složky jak vědomostní tak volní z toho plyne, že pachatel nepředpokládá, že by mohl jeho jednáním nastat škodlivý následek. Ačkoli to vědět měl a mohl a na tomto základě přizpůsobit své jednání. Existuje tu možnost (povinnost) předvídat situaci při níž se může porušit zákonem chráněný zájem. Na druhé straně existují případy, kdy nelze ani předpokládat že určitá situace nastane. Např. *“Řidiči, který jel v noci po dálnici zcela v souladu s pravidly silničního provozu, skočí z lávky pro pěší přímo pod kola jeho vozu sebevrah, za této situace by chyběla podmínka **možnosti vědět**, nebude proto odpovědný podle § 143 odst. 1.*⁵⁰

⁴⁷ R 43/2002

⁴⁸ R 44/1988

⁴⁹ R 21/1992 II.

⁵⁰ Kratochvíl Vladimír, Kurs trestního práva, trestní právo hmotné: obecná část vydání 1, Praha C.H. Beck 2009. Str. 254

Legální definice nevědomé nedbalosti zní takto: § 16 odst. 1 písm. b) *pachatel nevěděl, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit, ač o tom vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět měl a mohl.*

Zde je opět důležité kritérium objektivní i subjektivní. Pachatel neví, že svým jednáním může způsobit škodlivý následek, avšak měl jednak povinnost, jednak též možnost o tom vědět a své chování přizpůsobit. Dá se tedy říci, že tato forma zavinění je založena na nějakém potenciálním vědění pachatele a předvídání určité situace. Vyvstává zde samozřejmě otázka, zda-li, lze pachateli přičítat k tíži, byť v té nejnižší formě jeho zavinění ke způsobenému následku, když pachatel vlastně vůbec neví, že by mohl něco škodlivého způsobit a založit tak trestně právní odpovědnost. V podstatě tu existuje jakýsi minimální požadavek od každého (trestně odpovědného) aby si zachoval určitou míru opatrnosti a zároveň povinnost se seznámit s pravidly, které upozorňují na nebezpečí v každodenním životě. Pokud samozřejmě objektivní kritérium neupravuje žádný předpis, počítá se, že se člověk bude opírat zdravý rozum a obecně uznávané zásady opatrnosti.

Jestliže člen mysliveckého sdružení zpozoruje za snížené viditelnosti psa, který sedí v nepřehledném terénu, chová se klidně, nehledá ani nepronásleduje zvěř ani se k ní neplíží, musí jej to vést k úvaze, že v blízkosti může být člověk vedoucí psa. Způsobí-li člen mysliveckého sdružení střelbou za těchto okolností ublížení na zdraví jiné osobě, odpovídá za ně z nevědomé nedbalosti podle § 16 odst. 1 písm. b) TrZ.⁵¹

O zavinění z nevědomé nedbalosti podle § 16 odst. 1 písm. b) TrZ jde jen tehdy, jestliže povinnost a možnost předvídat porušení nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem jsou dány současně. Nedostatek jedné z těchto složek znamená, že čin je nezaviněný.⁵²

Povinnost předvídat možnost způsobení poruchy nebo ohrožení chráněného trestním zákonem § 16 odst. 1 písm. b) TrZ při výkonu některých povolání

⁵¹ R 27/1984

⁵² R 6/1988

vyplývá nejen z bezpečnostních předpisů publikovaných ve Sbírce zákonů ale i z technických norem.⁵³

Trestní zákoník dále vymezuje, pojem tzv. *hrubé nedbalosti* nejedná se o zvláštní případ nedbalosti vedle vědomé a nevědomé, ale pouze o vyšší stupeň její intenzity. Vypovídá o postoji pachatele, který vyjadřuje zřejmou bezohlednost k zákonem chráněným zájmům.

Význam hrubé nedbalosti je v tom, že trestní odpovědnost za některé trestné činy (např. hospodářské či proti životnímu prostředí) spáchané z nedbalosti je podmíněna právě tím, že půjde o hrubou nedbalost, která jak je uvedeno, může být jak nedbalostí vědomou, tak nevědomou.⁵⁴

Pojem *bezohlednosti* k zájmům chráněným trestním zákonem je sice zcela novým pojmem v trestním právu, ale jde zároveň o pojem, který charakterizuje podle trestního zákoníku přístup pachatele k náležité opatrnosti, kdy pachatel z hlediska svého postoje nebere ohled na zájmy chráněné trestním zákoníkem, což je zvláště důležité u nevědomé nedbalosti, kdy takový postoj může, přestože pachatel nevěděl, že takové porušení nebo ohrožení může způsobit, spočívat např. v tom, že přes opakované upozornění na nutnost seznámit se s příslušnými předpisy, se s nimi pachatel z lehkomyšlnosti neseznámil, čímž projevil zcela zjevnou bezohlednost k zájmům chráněným trestním zákoníkem, k jejichž ochraně jsou takové předpisy určeny.⁵⁵

K tomuto posouzení je zapotřebí vždy přistoupit na základě zjištění pachatelovo zkušeností a dále konkrétních okolností případu. Je třeba zvážit povinnosti, které mu ukládají předpisy a momentální stav pachatele (znalosti, vzdělání, kvalifikace, rozumová a inteligenční vyspělost atd.

Některé trestné činy lze právě jen z hrubé nedbalosti jako například § 221, § 232, § 303.

„Příkladem hrubé vědomé nedbalosti může být vysoce riskantní nákup akcií jednatelem společnosti s ručením omezením jménem této společnosti, přičemž

⁵³ R 28/1988-I

⁵⁴ Chmelík Jan, Trestní právo hmotné: Obecná část, Praha Linde 2009 str. 126

⁵⁵ Šámal Pavel, Velké komentáře trestní zákoník 2. vydání Praha C.H. Beck 2012 str. 240

tento jednatel ještě spoléhá na to, že nedojde k rychlému propadu nakoupených cenných papírů, a tím k velké finanční ztrátě uvedené společnosti (srov. § 221 TrZ.) - jde do rizika proto, že případný (byť značně nejistý) vzestup jejich ceny a následný prodej by znamenal významný zisk. Navíc mu taková transakce přináší požitky neboť, má rád riskantní podniky. Zde by bylo pravděpodobně možné jeho přístup k majetkovým zájmům své společnosti hodnotit jako zřejmě bezohledný.⁵⁶

U trestného činu porušování povinnosti při správě cizího majetku podle § 221 odst. 1 TrZ se zavinění z vědomé nedbalosti podle § 16 odst. 1 písm. a) TrZ vztahuje nejen k následku, resp. účinku spočívajícímu ve značné škodě, ale i k jednání pachatele, včetně porušení podle zákona uložené nebo smluvně převzaté důležité povinnosti při opatřování nebo správě cizího majetku⁵⁷

Obdobným způsobem se vyjadřuje Rozhodnutí NS 49/2008-T 1122, kde se u trestného činu porušování povinnosti při správě cizího majetku podle § 221 odst. 1 TrZ jedná o zavinění z hrubé nedbalosti.

⁵⁶ Simona Stočesová, Omyl v českém a zahraničním trestním právu, Plzeň 2013 Aleš Čeněk str. 42

⁵⁷ R 14/2009-II

2.3 Fakultativní znak subjektivní stránky

Mezi fakultativní znaky subjektivní stránky trestného činu řadíme především tedy *pohnutku (motiv) a cíl (záměr)*. Jsou to tedy takové znaky, které nemusí být vždy přítomny a nemusí být vždy podmínkou k naplnění trestní odpovědnosti pachatele.

Pohnutka je charakterizována jako vnitřní podnět, díky kterému, je pachatel veden, ke spáchání trestného činu. Můžeme ji rozdělit na polehčující a přitěžující. Pohnutka má vliv na posouzení výměru trestu a na celkovou povahu a nebezpečnost trestného činu. Příkladem pohnutky může být například touha po pomstě, ziskuchtivost, sexuální pud, žárlivost, strach, nenávist, vztek, soucit atd. Může jí být i taková, která je obsažena ve skutkové podstatě trestného činu typicky to je *zvlášť zavrženíhodná pohnutka*, která také podmiňuje uložení vyšší trestní sazby. Mezi případy, kdy ji lze považovat za polehčující je třeba případ, kdy se pachatel, snaží odvrátit útok nebo jiné nebezpečí, aniž byly zcela splněny podmínky nutné obrany nebo krajní nouze, dále třeba pokud je trestný čin spáchán pod vlivem tíživých osobních nebo rodinných poměrů, které si sám nezpůsobil.

Cílem lze rozumět jednání pachatele, které představuje účel, pro který je trestný čin páchan. Tento pojem souvisí tedy se zaviněním ve formě přímého úmyslu.(viz Podkapitola výše).

3. JEDNOTLIVÉ DRUHY OMYLU A JEJICH DŮSLEDKY

Omyl v nejobecnějším významu tohoto slova spočívá v rozporu, neshodě mezi subjektivní a objektivní realitou. Tato neshoda může mít předně podobu kvantitativní, kdy se jedná o nedostatečné či nulové představy subjektu, tzn., že si nepředstavuje vůbec nic nebo jenom část něčeho. Např.- zloděj předpokládá 1 000 000 Kč v seufu, ale najde tam jen 1 000, - Kč. V úvahu přichází i *kvalitativní* podoba tohoto rozporu, potom hovoříme o *nesprávné* představě subjektu, který sice představu má, ale *chybnou* např. A střílí na B, což si uvědomuje, ale přitom neví, že B je již po smrti. Tyto případy je nutno odlišit od toho, kdy pachatel má představu správnou, (tedy nikoli nesprávnou jako u omylu), avšak tuto správnou představu o faktech *hodnotí* chybně, jak již bylo zdůrazněno v souvislosti s výklady o vědomé nedbalosti a její volní složce. Hranice mezi kvantitativní a kvalitativní neshodou subjektivního a objektivního je ovšem relativní. *Podstatou omylu je rozpor, neshoda vědění určitého subjektu se skutečností, což platí obecně i v právu samotném.*⁵⁸

Teorie trestního práva a praxe si již standardně osvojili názor, podle něhož omyl v trestním právu představuje zavinění tzv. *naruby*. Takto je dána přímá souvislost subjektivní stránky trestného činu a omylu jeho pachatele, a to pachatele v požadovaném věku (§ 25), příčetného (§ 26) rozumově a mravně vyspělého (§ 5) odst. 1 ZSM. Musí tedy jít o pachatele schopného jednat zaviněně. V případě pachatele postrádajícího tuto schopnost s ohledem na nepřičetnost podle § 26 nebo u mladistvého na nedostatek rozumové a (nebo) mravní vyspělosti podle § 5 odst. 1 ZSM nebude tento odpovědný již z těchto důvodů, takže § 18 a 19 se neuplatní. Naopak ve spojení s objektivní stránkou trestného činu je tím, jehož se omyl dotýká, zpravidla poškozený, resp. jiná třetí osoba. Obecné teze o omylu vůbec, jakož i v právu zvláště, platí přirozeně v určitých modifikacích i pro omyl v trestním právu. Omylem v trestním právu rozumíme tedy rozpor, neshodu vědění příčetného (§26) a rozumově a (nebo) mravně vyspělého (§ 5 odst. 1 ZSM) pachatele, jenž má požadovaný věk, nebo poškozeného se skutečností trestněprávně významnou. Ve vztahu k pachateli, méně však v poměru

⁵⁸ Kratochvíl Vladimír, Kurs trestního práva, trestní právo hmotné: obecná část vydání 1, Praha C.H. Beck 2009. Str. 259

k poškozenému, kde to není ani praktické, se rozlišují obecné a zvláštní případy trestněprávního omylu.⁵⁹

Obecné případy omylu jsou definovány jako základní, a to podle charakteru neshody vědění, představ pachatele se skutečností, na omyl *negativní* nebo *pozitivní* anebo podle *předmětu*, jehož se omyl týká, na omyl *skutkový* nebo *právní*. Jejich dalšími kombinacemi i ve spojení s *vinou* a trestem rozlišujeme odvozené jejich formy.⁶⁰

Vzhledem k charakteru neshody pachatelova vědění, jeho představ se skutečností se odlišuje předně omyl *negativní* a *pozitivní*. V prvním případě subjekt trestného činu *neví*, že něco objektivně existuje, v případě druhém naopak existenci něčeho, co není, *mylně předpokládá*. Tu a tam přichází v úvahu neshoda kvantitativní či kvalitativní povahy; např. pachatel *neví*, že dívka, s níž souložil, byla ve skutečnosti jeho sestra (srov. Soulož mezi příbuznými podle § 188, omyl negativní kvalitativní); pachatel se domníval, že peněženka, jíž se zmocnil, obsahuje nejméně 15 000 Kč, ačkoli byla ve skutečnosti prázdná (pokus § 21 odst. 1 k § 205..., omyl pozitivní, kvantitativní).⁶¹

„S přihlédnutím k tomu čeho se neshoda pachatelových představ se skutečností dotýká, tedy okolností jaké povahy, přichází v úvahu omyl *skutkový* a *právní*.“⁶²

První případ se týká omylu ohledně faktů *skutkových* (de facto), tedy omyl o skutku. Případ druhý bude omylem stran faktů *právních* (de iure), tj. omyl o právu. Skutkový i právní omyl jsou myslitelné jak ve formě negativní, tak pozitivní, kvalitativní či kvantitativní; např. pachatel souložící za výše uvedených podmínek se svojí sestrou (omyl negativní, kvalitativní a skutkový), pachatel mylně předpokládající trestnost pobuřování proti ČR, srov. dnes již zrušený § 100 tr. zák. (omyl pozitivní, kvantitativní a právní).⁶³

⁵⁹ Šámal Pavel, Velké komentáře trestní zákoník, 2. vydání Praha C.H. Beck 2012 str. 251

⁶⁰ Kratochvíl Vladimír, Kurs trestního práva, trestní právo hmotné: obecná část vydání 1, Praha C.H. Beck 2009. Str. 260

⁶¹ Šámal Pavel, Velké komentáře trestní zákoník, 2. vydání Praha C.H. Beck 2012 str. 252

⁶² Bachman Jochen, Vorsatz und Rechtsirrtum im Allgemeinen Strafrecht und Steuerstrafrecht. Berlin: Duncker & Humblot, 1993, str. 50, 57

⁶³ Kratochvíl Vladimír, Kurs trestního práva, trestní právo hmotné: obecná část vydání 1, Praha C.H. Beck 2009. Str. 261

Zvláštní případy skutkového omylu diferencuje teorie a praxe podle toho, jakých prvků trestného činu se omyl týká. Omyl *v předmětu útoku (error in objecto, in persona)* je namístě jen tehdy, dotýká-li se pouze věci či osoby, bez dalšího. Omyl *v subjektu objektu trestněprávní ochrany*, jenž se týká nositele vztahu, který trestní právo chrání jako svůj objekt. Omyly *v příčinné souvislosti* mají podobu *odchýlení rány (aberratio ictus)*, jakož i všeobecného úmyslu (*dolus generalis*).⁶⁴

Trestní odpovědnost bude tedy záležet na konkrétní formě omylu. Všeobecným východiskem je tedy zásada právní odpovědnosti subjektivní.

Omyl se vyznačuje tím, že má vztah k zavinění specifický v tom, že jestliže obsahuje nebezpečnost pro spol. (tedy materiální znak tr. činu) vyvstává, zde otázka jejich vzájemného vztahu.

Neurčitý ideologický pojem nebezpečnosti činu pro společnost trestní zákoník již neupravuje, neboť úmyslem zákonodárce zřejmě bylo oproštění se od používání „gumových pojmů“ a floskulí s cílem přesněji vymezit jednotlivé skutkové podstaty trestných činů. Formální pojetí trestného činu je tak logickým důsledkem principu zákonnosti, neboť je výrazem snahy stanovit přesné hranice trestnosti v zákoně a dává občanům větší interpretační i právní jistotu.⁶⁵

Nedostatek vědomí trestnosti nebo nebezpečnosti činu pro společnost, popřípadě nedostatek možnosti takového vědomí, nepochybně snižuje takovou měrou stupeň nebezpečnosti činu pro společnost, že to může mít podle obecně platných zásad vzápětí i popřípadě beztrestnost. Výhodou tohoto řešení je možnost posuzovat každý případ v jeho individualitě bez nebezpečí, že by přílišnými nároky na subjektivní stránku trestného činu byla trestní ochrana nadměru oslabována. Předností tohoto řešení, je též že se obejde bez různých presumpcí, které jsou jako všechny presumpce v zásadě cizí charakteru trestního práva.⁶⁶

⁶⁴ Šámal Pavel, Velké komentáře trestní zákoník 2. vydání Praha C.H. Beck 2012 str. 252

⁶⁵ <http://www.e-advokacie.cz/cz/clanky/novy-trestni-zakonik-rekodifikace-trestniho-prava.html>

⁶⁶ Solnař Vladimír, Základy trestní odpovědnosti, podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Orac, 2003, str. 311

„Jistým druhem omylu je *nevědomost*, při níž člověk nemá žádnou představu o existující okolnosti. Nevědomost a *omyl v užším smyslu*, při kterém mýlíci se osoba nahrazuje správnou představu představou chybnou, falešnou lze přitom klást naroveň a je možno konstatovat, že vždy, když se někdo mýlí, něco neví. Nicméně někdy omyl v užším smyslu může například omluvit jednání pachatele někdy více než pouhá nevědomost, a to tehdy, pokud vznik nějakého trestněprávního následku závisí na skutečně existující okolnosti. Při omylu v uvedeném smyslu je jednající přesvědčen, že tento následek nenastane, při nevědomosti jen nemyslí na to, že by nastat mohl, resp. že nastane. Rozlišování mezi nevědomostí a omylem v užším smyslu má ovšem spíše význam v tom, že tak lze lépe postihnout všechny aspekty omylu, resp. různé jeho případy, tj. jak omyl, kdy si místo jedné (existující) skutečnosti představují něco jiného, tak omyl, kdy si nepředstavují nic, resp. nic konkrétního, ani to co ve skutečnosti existuje.“⁶⁷

3.1 Omyl skutkový

„Omylem skutkovým se tedy rozumí omyl o skutkových okolnostech činu. Mezi tyto skutkové okolnosti lze řadit takové, které tvoří znak trestného činu, resp. znak jeho skutkové podstaty, a dále ty, které se někdy nazývají negativní podmínky trestnosti (viz Solnař), jinak znaky okolností vylučujících protiprávnost (tj. podmínky krajní nouze nutné obrany, svolení poškozeného apod.) Omyl skutkový se může vztahovat adekvátně i na tzv. normativní znaky skutkové podstaty, tj. skutečnosti vyjádřené zpravidla právními pojmy („věc cizí“ tzv. subsumpční omyl). Dané skutečnosti musí být významné z hlediska trestní odpovědnosti jednajícího, a to zejména tehdy, pokud jde o formy zavinění, které vyžadují vědomí pachatele o takových skutečnostech. Při omylu skutkovém má tedy pachatel nesprávnou představu o skutečnostech podmiňující jeho trestní odpovědnost – buď je nezná, nebo je mylně předpokládá. Skutkový omyl nepostihuje vědomí či nevědomí protiprávnosti činu ve smyslu jeho nedovolenosti, která plyne z TrZ či jiného, postihuje jen znalost či neznalost skutkových okolností.“⁶⁸

⁶⁷ Simona Stočesová, Omyl v českém a zahraničním trestním právu, Plzeň 2013 Aleš Čeněk str. 46

⁶⁸ Simona Stočesová, Omyl v českém a zahraničním trestním právu, Plzeň 2013 Aleš Čeněk str. 48

Neznalost uvedených skutečností musí mít vliv na trestní odpovědnost, především pokud jde o takové formy zavinění, které vyžadují vědomí pachatele o nich. To platí především o úmyslu přímém, u úmyslu nepřímého a vědomé nedbalosti stačí vědomí možnosti vyvolání těchto skutečností jednáním pachatele, k čemuž u nepřímého úmyslu přistupuje znak srozumění. Nezná-li pachatel některou rozhodnou skutečnost, nemůže být odpovědný za úmyslný trestný čin. Odpovědnost za trestný čin spáchaný z nedbalosti přichází v úvahu tehdy, lze-li v omylu spatřovat nedbalost; odpovědnost za čin spáchaný z nedbalosti skutkový omyl nevylučuje, neboť znalost rozhodných skutečností tu není znakem zavinění. Nedbalost, tu může být právě v tom, že se pachatel mýlil. Tyto zásady platí o všech skutečnostech, k nimž se zavinění musí vztahovat, bez rozdílu, zda tyto skutečnosti podmiňují posuzování podle základní skutkové podstaty či podle skutkové podstaty kvalifikované, pokud je třeba, aby pachatel o uvedených skutečnostech věděl. Kde tomu tak není, stačí pro kulpózní zavinění, že pachatel o skutečnostech vědět měl a mohl. Někdy se ty případy omylu, kdy pachatel určitou skutečnost nezná, označují jako omyl negativní (neznalost), na rozdíl od omylu pozitivního, kdy pachatel mylně určitou skutečnost předpokládá, což přichází v úvahu s podobnými důsledky především u důvodů vylučujících trestní odpovědnost.⁶⁹

3.1.1 Skutkový omyl negativní

O skutkový omyl negativní jde tehdy, jestliže pachatel nezná ani nepředpokládá jako možnou určitou skutkovou okolnost, která je znakem trestného činu, a která podmiňuje jeho trestní odpovědnost.

K úmyslnému zavinění a zavinění z úmyslné nedbalosti se vyžaduje, aby pachatel věděl, že rozhodné skutečnosti jsou alespoň možné.⁷⁰

Skutkový omyl negativní o podmínkách trestní odpovědnosti, to znamená o znacích skutkových podstat trestných činů (základních i kvalifikovaných), jakož i stran obecných okolností přitěžujících, vylučuje úmysl a vědomou nedbalost. Nedotýká se však nedbalosti nevědomé, včetně nedbalosti nevědomé hrubé,

⁶⁹ Solnař Vladimír, Základy trestní odpovědnosti, podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Orac, 2003, str. 305-306

⁷⁰ Novotný Oto, Trestní právo hmotné 1. Obecná část, 6. přeprac. vydání Praha, Wolters kluwer ČR. 2010 str.244

jejichž základem takový omyl může být. Platí tu, tedy zásada neznalost okolností skutkových neškodí, nýbrž pachateli prospívá (*ignorantka facti non nocet*).⁷¹

„Jestliže tedy pachatel střelil do křoví, domnívaje se, že je tam zvěř, a zasáhl člověka, nejde o vraždu, není však vyloučena odpovědnost za usmrcení z nevědomé nedbalosti. Jestliže trestné je jen jednání dolůzní (např. krádež, vydírání, znásilnění-viz příklad níže), pak omyl, jímž byl vyloučen úmysl, znamená beztrestnost. Například A zavře dveře do sklepa a odejde domu, aniž tuší, že ve sklepě je ještě jiná osoba, která tam zůstane půl dne zavřená. A nespáchal trestný čin omezování osobní svobody podle § 171 odst. 1 TrZ, protože chyběl úmysl A omezit osobní svobodu jiného. Skutková podstata omezování osobní svobody podle § 171 odst. 1 vyžaduje úmyslné zavinění. Trestní zákoník nezná omezování osobní svobody z nedbalosti.“⁷²

Kdyby se pachatel vzhledem k menší intenzitě odporu ženy, se kterou má v úmyslu souložit, domníval, že jde o odpor jen předstíraný, šlo by o skutkový omyl negativní, spočívající v tom, že obviněný nevěděl o okolnostech naplňujících znaky trestného činu znásilnění podle § 185 TrZ, a byla by tím vyloučena jeho odpovědnost za úmyslný trestný čin. Odpovědnost pachatele však není vyloučena, jestliže napadená žena vyvíjí méně intenzivní odpor vzhledem k opožděnému vývoji své osobnosti a pachateli je tento stav ženy znám.⁷³

Dále k výkladu pojmu *bezbrannosti*: o stav bezbrannosti ve smyslu trestného činu znásilnění znásilnění podle § 185 TrZ se jedná i tehdy pokud poškozená osoba nemůže projevit svou skutečnou vůli. Stav bezbrannosti přitom nemusí spočívat pouze v bezbrannosti absolutní, tedy v tom, že poškozená osoba nemůže klást žádný odpor (např. je-li v bezvědomí, v mdlobách či jiném obdobném stavu, ale může se týkat i situace, kdy je její obranyschopnost, a tím možnost realizovat své rozhodnutí o pohlavním životě, omezena či snížena. Ve stavu bezbrannosti se tedy může ocitnout i pacient, na kterém lékař provádí takový vyšetřovací nebo léčebný úkon, na základě kterého sice nedochází k úplné ztrátě vnímání, ale který způsobem provedení znemožňuje pacientovi fyzický projev. Přitom významné je i

⁷¹ Šámal Pavel, Velké komentáře trestní zákoník, 2. vydání Praha C.H. Beck 2012 str. 253

⁷² Jelínek Jiří, a kol. Trestní právo hmotné, obecná a zvláštní část, vydání 3, Praha Leges 2013. str. 243

⁷³ R 63/1978

to, že při provádění uvedeného úkonu má lékař nad pacientem zpravidla i určitou mentální převahu, která ovlivňuje psychické projevy pacienta vůči němu. Vykoná-li tedy lékař za tohoto stavu na pacientovi pohlavní styk, naplní tím znak zneužití bezbrannosti podle § 185 odst. 1 TrZ. Skutkový omyl negativní spočívá v tom, že pachatel neví o existenci faktické okolnosti, která podmiňuje trestnost činu. V případě trestného činu znásilnění však pachatel nejedná v negativním skutkovém omylu tenkrát, pokud poškozená osoba nevyjádřila svůj nesouhlas s pohlavním stykem jen z důvodu existence fyzické či psychické bezbrannosti, ve kterém se nacházela v době spáchání citovaného trestného činu.⁷⁴

O zneužití bezbrannosti se jedná i tehdy, kdy je zjednodušeně řečeno využít okamžik, kdy poškozený jedinec nemůže svoji jinou vůli uplatnit, resp. uplatnit ji teoreticky může, ale je uveden do stavu, kdy tak nečiní, ač by tak jinak zjevně učinil.⁷⁵

Další příklad lze uvést ve spojitosti s § 205 TrZ. Pan Novák si v restauraci vezme cizí kabát, který omylem pokládal za vlastní.

Jestliže pachatel nevěděl, že se zmocňuje cizí věci, protože s ohledem na okolnosti případu mohl být subjektivně přesvědčen o tom, že jedná vůči své vlastní věci, pak jeho právní omyl o normativním znaku „cizí věc“ ve skutkové podstatě trestného činu krádeže podle § 205 TrZ je nutno posuzovat stejně jako negativní skutkový omyl, jehož existence vylučuje trestní odpovědnost za úmyslný trestný čin.⁷⁶

Omyl o okolnostech podmiňujících použití vyšší trestní sazby, tj. o znacích kvalifikovaných skutkových podstat trestných činů, se bude postupovat obdobně – tedy k jejich naplnění stačí i jen nevědomá (příp. hrubá) nedbalost, která se s negativním omylem nevylučuje.

Tytéž závěry platí i o omylu stran obecných přitěžujících okolností. U nichž však, na rozdíl od znaků (skutkové podstaty) trestného činu, jinak totožný způsob

⁷⁴ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 24. 8. 2011, sp. Zn. 3 Tdo 929/2011

⁷⁵ Trestně právní revue 4/2012 11. Ročník 13. Dubna (K. Cibulka) str. 94

⁷⁶ TR NS 23/2006-T 865

posouzení negativního omylu o nich musíme dovodit z § 39 odst. 5, protože § 18 odst. 1 se jich netýká.⁷⁷

3.1.2 Skutkový omyl pozitivní

Můžeme ho charakterizovat jako opačný typ skutkového omylu negativního, tedy osoba se domnívá, že existují všechny znaky podmiňující její trestní odpovědnost, ale ve skutečnosti některý znak chybí. Pachatelovo vědění obsahuje některé představy, jimž neodpovídá žádná skutečnost. Pachatel se např. mylně domnívá, že platí padělaným platidlem, že odnímá cizí věc, že souloží s dívkou mladší než patnáct let (ve skutečnosti bylo partnerce dvacet let) atd. Jde tedy o jednání, jichž se pachatel dopouští v úmyslu spáchat trestný čin, k němuž však nemůže dojít vzhledem k jeho omylu. Takové jednání je trestné jako pokus podle § 21 (popř. jako příprava podle § 20, je-li příprava trestná).⁷⁸

Např. „Znakem základní skutkové podstaty trestného činu podle § 155 je primárně úmysl, který musí zahrnovat i zdravotní stav pachatele samotného (tedy jeho pohlavní chorobu), potom v případě, že tomu ve skutečnosti tak není, ale jen v pachatelově představě, nelze uvedený trestný čin dokonat. Zůstává proto jen u nezpůsobilého pokusu o tento trestný čin z důvodu nezpůsobilosti samotného pachatele; způsobilým by byl, kdyby byl skutečně pohlavně nakažen.“⁷⁹

Skutkový omyl pozitivní o podmínkách trestní odpovědnosti obsažených ve znacích privilegované skutkové podstaty trestného činu zakládá trestní odpovědnost za tento mírnější trestný čin, nejde-li o trestný čin spáchaný z nedbalosti⁸⁰

Mylný předpoklad existence znaku skutkové podstaty privilegované tj. znaku mírnějšího úmyslného trestného činu zakládá trestní odpovědnost jen za tento dokonaný mírnější trestný čin, nejde-li zároveň o trestný čin spáchaný

⁷⁷ Šámal Pavel, Velké komentáře trestní zákoník, 2. vydání Praha C.H. Beck 2012 str. 254

⁷⁸ Jelínek Jiří, a kol. Trestní právo hmotné, obecná a zvláštní část, vydání 3, Praha Leges 2013. str. 243

⁷⁹ Kratochvíl Vladimír, Kurs trestního práva, trestní právo hmotné: obecná část vydání 1, Praha C.H. Beck 2009. Str. 264

⁸⁰ Šámal Pavel, Velké komentáře trestní zákoník, 2. vydání Praha C.H. Beck 2012 str. 254

z nedbalosti. Kupříkladu pachatel úmyslného usmrcení jiného mylně předpokládal předchozí zavrženíhodné jednání poškozeného, a proto jej zabil. S ohledem na to bude potrestán jen za zvlášť závažný zločin zabití podle § 141 odst. 1, nikoli za přísnější trestnou vraždu podle § 140 odst. 1. Slova „nejde-li o trestný čin z nedbalosti“ se vztahují jen k nedbalostním trestným činům, kde nedbalost může zahrnovat i uvedený mylný předpoklad skutkové okolnosti. To vychází z názoru, že z hlediska trestněprávního neexistuje jednání podle své podstaty dolůzší, leč ve vztahu k určitým zákonným znakům skutkové podstaty.⁸¹

Skutkový omyl pozitivní o podmínkách trestní odpovědnosti (o znacích skutkových podstat trestných činů), jakož i stran obecných okolností přitěžujících, znamená zpravidla odpovědnost za pokus (*je otázkou zda a do jaké míry by zde bylo možné uvažovat i o přípravě, když zákonná dikce § 18 odst. 3 uvádí jen pokus. Předpokládáme, že by to možné bylo stejně jako aplikace § 18 odst. 3 na pozitivní skutkový omyl o znacích základní skutkové podstaty. Při ní se lze opřít, jak uvedeno, o výklad a maiore ad minus. Z aspektu vývojových stádií je tu pak situace naprosto srovnatelná: upravuje-li § 18 odst. 3 výslovně pokus, bude pod něj spadat i příprava, je-li v posuzovaném případě trestná.*), nebo jen za mírnější trestný čin, nejde-li o trestný čin spáchaný z nedbalosti, anebo představuje přitěžující okolnost v zákoně uvedenou. Třeba ještě upozornit, že trestní zákoník sám na některých místech počítá s pachatelovým pozitivním skutkovým omylem stran znaku kvalifikované skutkové podstaty, resp. takto mylně předpokládanou skutkovou okolnost uvádí přímo znak takového trestného činu.⁸²

Mírnějším trestným činem v kontextu § 18 odst. 2 se rozumí čin, jak již naznačeno, který naplňuje znaky privilegované skutkové podstaty, to ve srovnání se znaky skutkové podstaty základní. Přísnějším trestným činem v rámci § 18 odst. 3 se rozumí čin, jak již uvedeno, který naplňuje znaky kvalifikované skutkové podstaty, to ve srovnání se znaky skut. podst. základní.

I za situace, kdy z důvodu omylu pachatele nemohou být naplněny všechny objektivní znaky skutkové podstaty, je stále dán úmysl pachatele, který přímo

⁸¹ Šámal Pavel, Velké komentáře trestní zákoník, 2. vydání Praha C.H. Beck 2012 str. 254

⁸² Kratochvíl Vladimír, Kurs trestního práva, trestní právo hmotné: obecná část vydání 1, Praha C.H. Beck 2009. Str. 265

přikročil k naplnění skutkové podstaty trestného činu v úmyslu trestný čin spáchat (dokonat), a tím již ohrožuje zájmy chráněné trestním právem.⁸³

„Pokud bychom u takového pachatele odmítali jeho trestní odpovědnost za to, že bezprostředně směřoval k dokonání trestného činu v úmyslu tento trestný čin dokonat, byť k dokonání nedošlo (srov. § 21 odst. 1 TrZ), a dokonce ani dojít nemohlo, mohl by se takový přístup jevit jako poněkud nespravedlivý vůči těm pachatelům, kterým se dokonání trestného činu nezdařilo z jiných důvodů, nikoli v důsledku jejich pozitivního skutkového omylu.“⁸⁴

Z judikatury: v případě, pozitivního omylu účastníka – mylně se domníval, že jsou zde znaky trestného činu, na němž se účastní, ač tomu tak nebylo, nebo osoba, o níž se domníval, že spáchá trestný čin, jej ve skutečnosti spáchat nechtěla, a ani nemohla – je třeba i při hodnocení právních otázek souvisejících s akcesoritou účastenství důsledně vycházet z toho, že trestná činnost se odehrála pouze v představě účastníka (pokus o účastenství – V. K.). V takovém případě účastenství nemůže s ohledem na akcesoritu účastenství vyjádřenou v ustanovení § 24 odst. 1 TrZ překročit stádium přípravy trestného činu ve smyslu § 20 odst. 1 TrZ.⁸⁵

3.1.3 Zvláštní případy skutkového omylu

Kromě rozebraných obecných případů skutkového omylu a obecných zásad jejich posuzování, zejména z hlediska viny pachatele, se obvykle uvádějí ještě zvláštní případy skutkového omylu, pro které platí zvláštní zásady posuzování jejich významu pro odpovědnost pachatele. Omyl pachatele v těchto případech se týká *předmětu útoku, subjektu objektu trestně právní ochrany a příčinné souvislosti*. Na rozdíl od omylů rozebraných výše, z nichž některé podléhají pozitivní právní úpravě v trestním zákoníku, zvláštní případy skutkového omylu upraveny nejsou (srov. důvodovou zprávu k § 18, „Návrh trestního zákoníku naproti tomu neupravuje...tradiční zvláštní případy skutkového omylu, když takové úpravy

⁸³ Chmelík Jan, Trestní právo hmotné: Obecná část, Praha Linde 2009 str. 134

⁸⁴ Simona Stočesová, Omyl v českém a zahraničním trestním právu, Plzeň 2013 Aleš Čeněk str. 53

⁸⁵ R 30/1996

nejsou obvyklé ani v zahraničních úpravách. Tyto případy nečiní v praxi potíže, neboť jsou užívána řešení vypracovaná trestně právní naukou.)⁸⁶

Omyl v předmětu útoku

Postata omylu v předmětu útoku (ve věci, v osobě, *error in objecto, in persona*), který je nutno odlišovat od omylu v objektu trestného činu, spočívá v tom, že pachatel chce usmrtit osobu A, kterou si však zamění s osobou B, která v důsledku jeho útoku zemře. Stejně tak si může pachatel představovat krádež hodinek osobě A, přičemž v důsledku jejich záměny s hodinkami osoby B si přisvojí právě tyto. Vzhledem k tomu, že se pachatelova představa týká faktických okolností, které jsou ve skutečnosti nahrazeny jinými okolnostmi, ovšem stejně právně významnými, nemá takovýto omyl z hlediska odpovědnosti pachatele žádný význam, tudíž pachatel odpovídá, jako by omylu nebylo.⁸⁷

Například: Pachatel chtěl usmrtit milence své ženy, a čekal na něj proto venku před domem. Z domu vyšel muž, pachatel na něj vystřelil – a ukázalo se, že to byl soused, který šel vynést smetí. Jde-li při takovém omylu o okolnost z hlediska trestní odpovědnosti bezvýznamnou, nebo jestliže je pravá skutečnost nahrazena v pachatelově představě skutečností stejně významnou, nemá takový omyl právní význam.⁸⁸

Omyl v předmětu (*error in corpore, error in objecto – in persona*) pachatele neomlouvá. Obžalovaný po opuštění sálu spatřiv venku K., přistoupil k němu a v domnění, že má před sebou E., na něhož čekal a jemuž se chtěl pomstít, bodl ho kuchyňským nožem do pravé strany krku a tak mu přivodil smrtelnou ránu. Obhajoba obžalovaného, že neměl vůči K. nepřátelského úmyslu je nerozhodná, poněvadž, směřoval-li jeho nepřátelský úmysl vůči osobě, kterou považoval, třebaš mylně za E., zodpovídá i za následek svého jednání proti K.⁸⁹

Mýlí-li se pachatel o předmětu útoku (nikoli v předmětu útoku), který je znakem určité skutkové podstaty tj. neví o tom, že útočí, právě na předmět útoku určité

⁸⁶ Šámal Pavel, Velké komentáře trestní zákoník, 2. vydání Praha C.H. Beck 2012 str. 258

⁸⁷ Kratochvíl Vladimír, Kurs trestního práva, trestní právo hmotné: obecná část vydání 1, Praha C.H. Beck 2009. Str. 270

⁸⁸ Novotný Oto, Trestní právo hmotné 1. Obecná část, 6. přeprac. vydání Praha, Wolters kluwer ČR. 2010 str.246

⁸⁹ R 3882/1930

kvality ve smyslu takové skutkové podstaty bude se jednat o „běžný“ skutkový omyl (o skutkové okolnosti která je znakem trestného činu), a to buď negativní, nebo pozitivní podle toho, co pachatel zamýšlel (nebo nezamýšlel). Případně i oba. Například: „Pachatel si v okamžiku výstřelu z pušky myslí, že má na mušce svého otce, kterého chce usmrtit, ale objekt, který se před ním nachází, je otcův čistokrevný chovný lovecký pes. Jedná tedy jednak v pozitivním skutkovém omylu ohledně skutkové okolnosti „člověk“, jehož důsledkem je pokus vraždy dle § 21 odst. 1, § 140 odst. 1 TrZ, jednak v negativním skutkovém omylu ohledně skutkové okolnosti „cizí věc“, jehož důsledkem je vyloučení úmyslu poškození cizí věci, a tím i trestní odpovědnosti za tento trestný čin dle § 228 odst. 1 TrZ.“⁹⁰

Na rozdíl od právně bezvýznamného omylu pouze v předmětu útoku, omyl v objektu trestného činu znamená pachatelovu mýlku v tom, které zákonem chráněné zájmy a vztahy ve skutečnosti zasahuje, přičemž se tak děje prostřednictvím předmětu útoku. Jedná se totiž o to, že tytéž věci nebo osoby, právě jako předměty útoku, mohou být zároveň objektem či subjektem různých vztahů či zájmů, které mají povahu různých objektů trestných činů. V důsledku toho omyl v takovém předmětu útoku znamená zároveň omyl v objektu, který právně významný bude. Můžeme tu hovořit o něčem na způsob „souběhu“ omylu předmětu útoku s omylem v objektu trestného činu, který ovšem „vyloučíme“ ve prospěch stran objektu, neboť jen tímto způsobem bude zajištěno správné posouzení celého případu.⁹¹

Omyl v subjektu objektu trestněprávní ochrany

Tento omyl se netýká ani předmětu útoku bez dalšího, ani objektu trestného činu jako takového, jak bylo popsáno výše. Tento zvláštní případ omylu se týká pouze nositele vztahu, kterýžto vztah trestní právo chrání jako svůj objekt. Typicky tomu bude u majetkových trestných činů, které mají jednak svůj předmět útoku, tj. věci, jakož i objekt, tj. vztah vlastnictví, včetně jeho subjektu (vlastníka). Praxe přinesla případ, kdy pachatel trestného činu zpronevěry nemovité věci, o níž měl správnou představu, že je pro něj věcí cizí, nevěděl že jejím skutečným vlastníkem je subjekt A, naopak mylně předpokládal, že jejím vlastníkem je subjekt B. Takový omyl je pro pachatele bez právního významu stejně jako klasický omyl předmětu

⁹⁰ Simona Stočesová, Omyl v českém a zahraničním trestním právu, Plzeň 2013 Aleš Čeněk str. 59

⁹¹ Šámal Pavel, Velké komentáře trestní zákoník, 2. vydání Praha C.H. Beck 2012 str. 258

útočce bez dalšího, neboť skutečnost objektivně existující (vlastník nemovitosti – subjekt A) byla v představě pachatele nahrazena skutečností stejně právně významnou (vlastník nemovitosti – subjekt B). Tento zvláštní případ skutkového omylu má tak velice blízko k omylu v předmětu útoku, tzn. co do jeho právního posouzení. Zároveň však může být snadno zaměněn s omylem skutkovým negativním stran podmínek trestní odpovědnosti pachatele, včetně důsledků, které z tohoto omylu standardně plynou, ale které naopak omyl v subjektu trestněprávní ochrany nemá a mít nemůže. (V konkrétní trestní věci operoval s omylem v subjektu objektu trestněprávní ochrany obhájce tak, že jej zaměnil za negativní skutkový omyl o podmínkách trestnosti. Z toho dovodil, že takový omyl vylučuje úmysl a vědomou nedbalost, tudíž v dané věci – zpronevěry, která je výlučně úmyslným deliktem) chybí požadované zavinění a tím i odpovědnost jeho klienta. Pokud by tuto obhajobu akceptoval i soud, pachatel by byl nedůvodně zvýhodněn.⁹²

Omyl v kauzálním průběhu

Tento omyl se dá rozdělit do dvou forem a to aberace tzv. „odchýlení rány“ (aberratio ictus) a pak „všeobecný úmysl“ neboli *dolus generalis*. Aberace je omylem (tady zde Kallab omyl nevidí pachatelovi představy jsou správné, chce usmrtit osobu jím vybranou, to že výsledek nastal jinak, než pachatel zamýšlel, se odehrála v důsledku okolností jím již nekorigovaných srov. Trestní právo hmotné, Praha: Melantrich, 1935, s. 60) v samotném průběhu příčinné souvislosti, kdežto *dolus generalis* znamená omyl v průběhu příčinné souvislosti co do způsobu vyvolání následku, aniž došlo k odchýlení rány.

Příčinný vztah mezi jednáním a následkem je jedním z obligatorních znaků skutkové podstaty každého trestného činu a musí být zahrnut zaviněním pachatele. Základním předpokladem trestní odpovědnosti, a tím viny pachatele, je jeho příčinné působení na společenské vztahy chráněné trestním zákonem a to, že toto jednání a jeho následky, včetně skutečnosti, že tyto následky jsou v příčinné souvislosti s daným jednáním, nesou všechny znaky zavinění⁹³

⁹² Kratochvíl Vladimír, Kurs trestního práva, trestní právo hmotné: obecná část vydání 1, Praha C.H. Beck 2009. Str. 271

⁹³ R 46/1963

Aberace je omyl v kauzálním průběhu záležející v tom, že pachatelův útok je namířen proti A postihne však B. Například pachatel zašle k narozeninám své tchýni láhev otráveného vína, ta ji však daruje svému manželovi ke svátku, ten se z ní napije, a v důsledku toho zemře. Pachateli se tak přičítá pokus dolůžního trestného činu vůči tchýni (§ 21 odst. 1, § 140 odst. 1) a dokonáný kulpózní trestný čin proti jejímu manželovi (§ 143).

Nedbalost musí být nevědomá (§ 16 odst. 1 písm. b), neboť jen ta signalizuje omyl pachatele, a to negativní skutkový. Bude-li zjištěna ve vztahu k nastalému následku nedbalost vědomá, či dokonce eventuální úmysl, o aberaci, jako případ omylu jít nemůže. Odlišovat je nutno též aberaci a omyl v předmětu útoku, popř. v objektu trestného činu. Jejich difference spočívá jednak v tom, že při omylu v předmětu útoku je „obmyšlený“ předmět mimo dosah přímého ohrožení ze strany pachatele, proto nelze ve vztahu k němu zvažovat pokus, jednak v tom, že při aberaci se pachatel mylí až v průběhu příčinné souvislosti samotné, bez omylu stran předmětu útoku, což se tu i tam projevuje v odlišné právní kvalifikaci obou případů omylů.⁹⁴

Skutečnost, že následek, který vyplynul z jednání pachatele, byl jiný, než si pachatel představoval (tzv. omyl v kauzálním průběhu, aberratio ictus), pachateli neprospívá a nevylučuje jeho zavinění.⁹⁵

Miříčka k tomu uvádí, že za situace, kdy je předmět skutečně zasažený způsobilým předmětem trestného činu, o který jde, je tu dokonáný delikt dolůžní na tomto předmětu; neboť ani tu se netýká omyl objektivní pojmové náležitosti trestného činu.⁹⁶

Přes odlišnosti v právních názorech převládlo pojetí omylu v kauzálním průběhu a jeho právních důsledků, tak že v aberaci spatřujeme pokus trestného činu, který může být v jednočinném souběhu s nedbalostním deliktem.

Z výše uvedeného lze pojetí této aberace⁹⁷ najít i v judikatuře: Jestliže pachatel v úmyslu ublížit na zdraví určité osobě zasáhne jinou osobu a této způsobí újmu

⁹⁴ Šámal Pavel, Velké komentáře trestní zákoník, 2. vydání Praha C.H. Beck 2012 str. 259

⁹⁵ R 37/1975

⁹⁶ Miříčka August, Trestní právo hmotné. Část obecná i zvláštní. Praha: Všehrad, 1934, str. 62

⁹⁷ V uvedených literaturách se nazývá tzv. pravé pojetí

na zdraví majíc omylem za to, že je to osoba, které chtěl ublížit na zdraví, jde o úmyslný trestný čin ublížení na zdraví. Jestliže ale pachatel v úmyslu ublížit na zdraví určité osobě vede útok proti této osobě, tuto však nezasáhne, ale náhodou způsobí újmu na zdraví jiné osobě, dopouští se jednak pokusu trestného činu ublížení na zdraví ohledně první osoby a trestného činu ublížení na zdraví z nedbalosti ohledně druhé osoby.⁹⁸

Můžeme zde ještě zmínit případ aberace(tzv.“ nepravé či zdánlivé“), kdy pachatel ví vedle osoby A, že je v blízkosti osoba B, a tedy bez přiměřených důvodů spoléhal, že se osobě B nic nestane tedy existuje tu vědomá nedbalost. Pokud by nastala situace, že pachatel by byl pro případ ublížení osobě B srozuměn jednalo by se o eventuální úmysl. *V takovém případě by se však již nejednalo o aberaci, nýbrž o alternativní úmysl* (příkladem může být zasažení osobního strážce místo oběti, kdy pachatel ví, že strážce je v neustálém kontaktu s obětí)

Dolus generalis („všeobecný úmysl“) je situace, kdy pachatel zamýšlel určitým způsobem svého jednání způsobit následek, avšak tento následek nastal až po jeho druhém jednání (zpravidla se jedná o zahlazování stop) a pachatel se domnívá, že tento následek nastal již při prvním jednání.

Typickým příkladem může být, pokud pachatel svou oběť praští zezadu do hlavy, ta následkem úderu spadne a nejeví známky života (alespoň pachatel to tak vnímá) má tedy za to, že svůj úmysl splnil. Oběť však stále žije a zemře až po jeho druhém jednání tedy odklizení těla v bezvládném stavu. Například shoení do studny či zakopání do hlíny (následek nastane tedy utopením nebo udušením). Pachatel, se tedy mylně domníval, že oběť usmrtil úderem do hlavy.

Ohledně právního názoru dolus generalis panují různé názory. Názor, že jde o bezvýznamný omyl a tedy dokonáný dolózní trestný čin zastává Weber (srov. Solnař, Miřička). Jinde se setkáme s názorem, že pokud se úmysl pachatele neshodoval se smrtícím jednáním, skutek posoudíme jako pokus vraždy v jednočinném souběhu s kulpózním usmrcením (§ 143) viz. Jelínek J.

⁹⁸ R 74/1956

„Úmysl usmrtit byl spojen jen s prvním aktem, nikoli s druhým. Proto je třeba posuzovat případ jako pokus v souběhu s dokonáným trestným činem“ (viz Solnař)

V. Kratochvíl se zabýval specifickou formou omylu, a to (skutkového) omylu v příčinné souvislosti. Inspirací k tomuto pojednání patrně bylo rozhodnutí Nejvyššího soudu v konkrétní věci (viz níže), které se věnovalo této spíše ojedinělé problematice, které podrobil oprávněné kritice pro jeho vnitřní rozporuplnost a pro nesprávné chápání pojmu *dolus generalis*. Nejvyšší soud se domníval, že *dolus generalis* je možný pouze tam, kde celou činnost pachatele třeba, vzhledem k jeho předsevzatému plánu, posuzovat jako jeden celek a kvalifikovat jako dokonáný úmyslný trestný čin. Jestliže by však činnost pachatele tvořila podle okolností dva samostatné skutky, tzn. např. jednání vražedné a na ně navazující dostatečné jednání zahlazovací, to vše právně kvalifikované jako reálný souběh pokusu o vraždu a dokonáného nedbalostního činu dalšího, tam by se o *dolus generalis* nejednalo. Kratochvíl zastává stanovisko opačné. Pod *dolus generalis* je třeba zahrnovat nejen případy, které má na mysli zmíněný rozsudek, tedy oba útoky tvořící jeden celek, ale též případy, kdy onen celek nepředstavují⁹⁹

Zmíněné rozhodnutí: V případě pachatele, který napadl poškozenou opakovanými údery do hlavy v úmyslu ji usmrtit a pak v domnění, že nežije, se rozhodl zbavit se jejího těla a vhodil je do vody, kde se poškozená utopila, nejde o tzv. *dolus generalis*, takže jeho jednání nelze posoudit jako dokonáný trestný čin vraždy podle § 140 odst. 1 TrZ, ale jen jako pokus trestného činu vraždy podle § 21 odst. 1 k § 140 odst. 1 TrZ ve vícečinném souběhu s trestným činem usmrcení z nedbalosti podle § 143 odst. 1 TrZ.¹⁰⁰

Z judikatury k problematice: Jestliže pachatel zamýšlel způsobit jinému těžkou újmu na zdraví a takováto újma byla jeho činem způsobena, i když jiným způsobem, než si pachatel představoval, je způsobení těžké újmy na zdraví kryto jeho úmyslným zaviněním a pachatel je odpovědný za trestný těžkého ublížení na zdraví podle § 145 odst. 1 TrZ. Jen v případě, kdyby těžká újma na zdraví vznikla

⁹⁹ Solnař Vladimír, *Základy trestní odpovědnosti*, podstatně přepracované a doplněné vydání.

Praha: Orac, 2003, str. 308

¹⁰⁰ R 12/1990

podstatně jiným než zamýšleným způsobem, bylo by třeba posoudit jednání pachatele jako pokus trestného činu těžkého ublížení na zdraví podle § 21 odst. 1 k § 145 odst. 1 TrZ v souběhu s těžkým ublížením na zdraví z nedbalosti podle § 147 odst. 1 TrZ. Takovéto případy však není možno nikdy posoudit jen jako trestný čin ublížení na zdraví podle § 146 odst. 1, 3 TrZ, protože se tím nevystihuje skutečnost, že pachatel měl úmysl způsobit těžkou újmu na zdraví.¹⁰¹

3.2 Omyl právní

Tento omyl spočívá v neznalosti nebo mylném výkladu norem trestního práva anebo právních norem mimotrestních relevantních pro trestněprávní posouzení, zejména u blanketních nebo odkazovacích dispozic. Právní omyl má zvláštní význam zejména u majetkových a hospodářských trestných činů, u kterých požadavek konkrétní znalosti zákonné úpravy (např. u deliktů hospodářských, celních atd.) by mohl být např. pro cizince neúměrně přísný a ne vždy je možné vycházet z míry zavinění činu.¹⁰²

Trestní zákoník definuje právní omyl jako nedostatek vědomí protiprávnosti činu při jeho spáchání. Absence vědomí protiprávnosti je dána tehdy, pokud při plné znalosti rozhodných skutkových okolností neví, že jeho jednání je zakázané. O trestnosti svého činu pachatel vědět nemusí (arg. „vědomí protiprávnosti nikoli vědomí trestnosti vlastního jednání“).¹⁰³

Nové ustanovení odstraňuje zřejmý nedostatek předcházejícího trestního zákona výslovnou úpravou jen *vybraného případu právního omylu* pachatele trestného činu. Nebylo by účelem pokrýt pozitivně právní reglementací všechny v úvahu přicházející typy těchto omylů. Nečiní tak ostatně ani jiné zahraniční úpravy. Podle důvodové zprávy: „Navrhuje se, aby byl v novém trestním zákoníku upraven i omyl *právní negativní* (v závislosti, zda se ho mohl nebo nemohl pachatel vyvarovat) jako okolnost snižující nebo vylučující trestní odpovědnost (§19). V zásadě by neměl být trestný ten, kdo jednal v omluvitelném právním omylu, přičemž podstatou by mělo být zkoumání, zda se pachatel mohl omylu

¹⁰¹ R 54/1977

¹⁰² Jelínek Jiří, a kol. Trestní právo hmotné, obecná a zvláštní část, vydání 3, Praha Leges 2013. str. 246

¹⁰³ Novotný Oto, Trestní právo hmotné 1. Obecná část, 6. přeprac. vydání Praha, Wolters kluwer ČR. 2010 str.247

vyvarovat. Navrhovaná úprava nepředpokládá legislativní řešení omylu právního *pozitivního*, neboť zde bez potíží vystačíme s nesporným pojmem „putativního deliktu“ (jednající se mýlí v tom směru, že za trestný pokládá čin beztrestný nebo čin trestný za přísněji trestný. Takový omyl je samozřejmě bezvýznamný, trestní odpovědnost buď nenastává, nebo se nepřihlíží k mylně představovanému důvodu vyšší trestnosti.¹⁰⁴). Omyl negativní, doposud řešený bez ohledu na povahu protiprávnosti činu jen mechanicky podle zásady „neznalost zákona neomlouvá“ (*ignorantia iuris non excusat*), nebyl příliš vstřícný k zásadě trestní odpovědnosti za vinu. Přístup trestního zákoníku je tedy nepochybně v souladu s požadavky na prohlubování legality trestního práva hmotného, jakož i na větší koherentnost trestního práva, nehledě na výrazné přiblížení se standardu moderních evropských trestních kodexů právě touto cestou.¹⁰⁵

3.2.1 Právní omyl negativní

Pachatel neví, že jeho jednání naplňuje skutkovou podstatu trestného činu, tedy domnívá se, že jeho jednání neporušuje trestní zákon a není trestně postižitelné. Přitom je tomu právě naopak a pachatel ve skutečnosti páchá trestný čin¹⁰⁶

Legální definice (§19 odst. 1,2 TrZ) zní: Kdo při spáchání trestného činu neví, že jeho čin je protiprávní, nejedná zaviněně, nemohl-li se omylu vyvarovat. Omylu bylo možno se vyvarovat, pokud povinnost seznámit se s příslušnou právní úpravou vyplývala pro pachatele ze zákona nebo jiného právního předpisu, úředního rozhodnutí nebo smlouvy, z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce, anebo mohl-li pachatel protiprávnost činu rozpoznat bez zřejmých obtíží.

Z uvedeného lze tedy rozdělit na omyl omluvitelný a omyl neomluvitelný. Omluvitelný omyl vylučuje trestní odpovědnost (pachatel se nemohl vyvarovat), na rozdíl od negativního omylu skutkového, který nevylučuje nevědomou nedbalost, tento omyl vylučuje obě formy zavinění. Neomluvitelný omyl (pachatel se mohl vyvarovat) trestní odpovědnost připouští s možností zmírnění

¹⁰⁴ Solnař Vladimír, *Základy trestní odpovědnosti*, podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Orac, 2003, str. 308

¹⁰⁵ Šámal Pavel, *Velké komentáře trestní zákoník*, 2. vydání Praha C.H. Beck 2012 str. 267

¹⁰⁶ Jelínek Jiří, a kol. *Trestní právo hmotné, obecná a zvláštní část*, vydání 3, Praha Leges 2013. str. 246

trestu. Zde bude pachatel odpovědný za úmyslný či nedbalostní trestný čin a nikoli jen za nedbalost jako je tomu u omylu skutkového negativního.

Aplikační dosah ustanovení § 19 odst. 1 TrZ je omezen na normy mimotrestní, na které se trestní zákon odvolává (výše uvedené dělení na omluvitelný a neomluvitelný omyl), omyl o normách (čistě) trestních je irelevantní – neznalost zákona neomlouvá a zakládá trestní odpovědnost (viz Šámal) a omyl o normách (čistě) mimotrestních se má posuzovat dle zásad platných pro omyly skutkové (omyl o normativních znacích skutkové podstaty).¹⁰⁷

Normativními znaky skutkové podstaty jsou znaky, které vyjadřují právní institut nebo právní vztah zpravidla převzatý z jiného právního předpisu, aniž by se příslušné ustanovení trestního zákona mimotrestní normy tento znak obsahující odkazem či blanketem dovolávalo (ostatní se označují jako deskriptivní neboli popisné znaky-srov. R 47/2011- v odůvodnění¹⁰⁸

Příkladem omluvitelného právního omylu může být situace, kdy pachatel se činu dopustil krátce poté, co nastoupil do nového zaměstnání a nestačil se ještě důkladně seznámit s příslušnými právními předpisy, jak bylo jeho povinností.¹⁰⁹

Právní omyl negativní stran protiprávnosti činu, tedy ohledně protiprávnosti pramenící z mimotrestních právních předpisů, včetně těch kterých se trestní zákon dovolává v blanketních nebo odkazovacích skutkových podstatách, se posuzuje podle zásady *ignorantia iuris non nocet* (neznalost práva neškodí, omlouvá, neboť pachatel nejedná zaviněně).¹¹⁰ Viz příklad výše.

Příkladem neomluvitelného omylu může být pachatel (podnikatel) se neseznámil s právními předpisy upravujícími životní prostředí a vypouští protiprávně odpadní vody továrny do řeky, čímž poškozují životní prostředí¹¹¹

¹⁰⁷ Simona Stočesová, Omyl v českém a zahraničním trestním právu, Plzeň 2013 Aleš Čeněk str. 96

¹⁰⁸ Šámal Pavel, Velké komentáře trestní zákoník, 2. vydání Praha C.H. Beck 2012 str. 268

¹⁰⁹ Novotný Oto, Trestní právo hmotné 1. Obecná část, 6. přeprac. vydání Praha, Wolters kluwer ČR. 2010 str.249

¹¹⁰ Šámal Pavel, Velké komentáře trestní zákoník, 2. vydání Praha C.H. Beck 2012 str. 268

¹¹¹ Jelínek Jiří, a kol. Trestní právo hmotné, obecná a zvláštní část, vydání 3, Praha Leges 2013. str. 247

V tomto případě bude pachatel trestně odpovědný, avšak lze zde brát v úvahu polehčující okolnost podle § 41 písm. h) příp. snížit trest pod dolní hranici trestní sazby podle § 56 odst. 6 Trz.

3.2.2 Právní omyl pozitivní

Tento omyl spočívá v tom, že pachatel se mylně domnívá, že jeho jednání je trestné, avšak ve skutečnosti se nejedná o trestný čin. Tento omyl se označuje jako *putativní delikt* (domnělý, omylem pokládáný za platný). Trestný čin zde však neexistuje a beztrestnost jednajícího plyne ze zásady *nullum crimen sine lege* (není trestu bez zákona) tedy pachatel se trestného činu nedopustí, byť by tak chtěl.

Například silně nábožensky vychovaná dívka zmatená četbou "červené knihovny" se domnívá, že cizoložství je trestné).¹¹²

O podmínkách trestní odpovědnosti, jedná-li se o obsah zákonných i podzákonných prováděcích právních předpisů platí tytéž zásady. Pro omyl stran mimotrestních norem, kterých se dovolává, platí totéž. Pro omyl o normách mimotrestních, jichž se trestní zákoník nedovolává, tedy pro omyl o normativním znaku skutkové podstaty, platí zásady posuzování pozitivního omylu skutkového (viz příklad)

Například: Pachatel se mylně domnívá, že z hlediska § 772 odst.1 NOZ je sestřenice de iure na stejné úrovni jako sestra a s touto představou s ní (sestřenicí) souloží. Zde by bylo možné uvažovat o pokusu o trestný čin podle § 21 odst. 1 k § 188 TrZ (pokus na nezpůsobilém předmětu útoku), ovšem s přihlédnutím k požadavku uvedenému v § 12 odst. 2.¹¹³

¹¹² Novotný Oto, Trestní právo hmotné 1. Obecná část, 6. přeprac. vydání Praha, Wolters kluwer ČR. 2010 str.250

¹¹³ Kratochvíl Vladimír, Kurs trestního práva, trestní právo hmotné: obecná část vydání 1, Praha C.H. Beck 2009. Str. 269

3.3 Nezpůsobilý pokus

Pokus na nezpůsobilém předmětu útoku

Tento typ omylu předpokládá pachatelovo mylnou představu ve způsobilosti nebo bytí předmětu útoku a zároveň omyl v bytí nebo poškození individuálního objektu trestného činu. Příkladem, může být žena, která není těhotná, a na které se snaží pachatel usmrtit plod. Ve chvíli útoku tedy neexistoval předmět, na který se útočilo.

Starší teorie rozlišovala mezi *absolutně a relativně* nezpůsobilým pokusem.¹¹⁴

Za absolutně nezpůsobilý pokus byl označován takový pokus, který nemohl za žádných okolností vést k dokonání trestného činu (např. pokus vraždy na mrtvole). Relativně nezpůsobilý pokus by za jiných okolností k dokonání vést mohl (např. pokus krádeže z prázdné kapsy).¹¹⁵

Současná nauka i praxe dělení na absolutně a relativně nezpůsobilý pokus nepřejala Trestnost tzv. nezpůsobilého pokusu (nezpůsobilé přípravy) se posoudí podle materiálního hlediska - tedy povahy a závažnosti ve vztahu ke konkrétnímu činu. Roli bude hrát i zásada subsidiarity trestní represe § 12 odst. 2. TrZ.¹¹⁶

Pokus nezpůsobilými prostředky

Zde se pachatel mylí o prostředku, se kterým má být spáchán trestný čin. Omyl tedy spočívá v účinnosti takového prostředku trestný čin dokonat. Příkladem může být použití nezpůsobilé zbraně k pokusu o vraždu (například papírovým mečem) nebo pokus o vraždu zaříkáváním (woodoo), zde platí stejné zásady jako výše popsané.

Pokus nezpůsobilým subjektem

V tomto případě se pachatel mylně domnívá, že požívá postavení speciálního subjektu, který je schopen způsobit trestněprávní následky. Příkladem takového subjektu je například pachatel, který se mylně domnívá, že trpí přenosnou pohlaví

¹¹⁴ srov. Solnař Vladimír, *Základy trestní odpovědnosti*, podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Orac, 2003, str. 337

¹¹⁵ Novotný Oto, *Trestní právo hmotné 1. Obecná část*, 6. přeprac. vydání Praha, Wolters kluwer ČR. 2010 str.301

¹¹⁶ Jelínek Jiří, a kol. *Trestní právo hmotné, obecná a zvláštní část*, vydání 3, Praha Leges 2013. str. 239

chorobou a opakovaně souloží s jinými a podle své představy je vystavuje v nebezpečí pohlavní nákazy podle § 155. Opět zde platí zásady výše popsané.

3.4 Skutkový omyl o okolnostech vylučující protiprávnost

Obecně okolnosti vylučující protiprávnost jsou taková jednání, která způsobují, že čin není trestným činem, i když jinak (s výjimkou protiprávnosti) zdánlivě naplňují všechny znaky trestného činu. Jedná se o případy krajní nouze, nutné obrany, oprávněného použití zbraně, přípustného rizika, svolené poškozeného

Skutkové omyly o okolnostech vylučující protiprávnost lze také nazývat omyly o skutkových předpokladech okolností vylučujících protiprávnost, případně omyly o dovolující skutkové podstatě. Mohou buď spočívat v neznalosti těchto skutkových předpokladů, které jsou ve skutečnosti dány, nebo naopak v mylné představě, že skutkové předpoklady některé z okolností vylučujících protiprávnost jsou v době jednání mýlící se osoby dány.¹¹⁷

NEGATIVNÍ SKUTKOVÝ OMYL O OKOLNOSTECH VYLUČUJÍCÍ PROTIPRÁVNOST

Jedná se o případy, kdy pachatel nezná okolnosti, které vylučují jeho protiprávnost. Tedy, že jsou splněny např. podmínky nutné obrany - osoba, na kterou pachatel útočí, je terorista, který chce odpálit bombu a ohrožuje ho bezprostředně na životě. Takový to čin je třeba chápat jako nezpůsobilý pokus trestného činu.¹¹⁸

POZITIVNÍ SKUTKOVÝ OMYL O OKOLNOSTECH VYLUČUJÍCÍ PROTIPRÁVNOST

Jedná se o případy, kdy pachatel mylně předpokládá skutečnost, která odůvodňuje okolnosti vylučující protiprávnost např. tedy nutná obrana, kterou pachatel předpokládá například při útoku ze žertu. Zde se bude tedy jednat o putativní nutnou obranu (případně o putativní krajní nouzi).

¹¹⁷ Simona Stočesová, Omyl v českém a zahraničním trestním právu, Plzeň 2013 Aleš Čeněk str. 83

¹¹⁸ v závěru práce podrobnější rozbor-tento bod práce se mi zdá nejvíce rozporuplný, a proto mu budu věnovat větší pozornost

Fyzická osoba v takovýchto případech mylně předpokládá jako existující okolnost vylučující protiprávnost trestnost svého činu, a tím i trestní odpovědnost; např. pouhé chování se jiného, považuje domnělý obránce za útok na svoji osobu, kdy tento obránce narazil ve tmě na náměsíčního, jehož měl za zloděje, a "zpacifikoval" ho s následky na zdraví domnělého útočníka.¹¹⁹

Z judikatury : Skutkový omyl obviněného, který se domnívá, že je proti němu veden útok jiné osoby, proti níž podnikne jednání, kterým jí způsobí ublížení na zdraví, lze posoudit jako tzv. *putativní obranu*. V takovém případě přichází v úvahu trestní odpovědnost obviněného za ublížení na zdraví z nedbalosti (§ 16 TrZ), pokud lze dovést nedbalost obviněného ve vztahu ke skutečnosti, že ze strany zraněné osoby nešlo o útok, resp. o její účast na útoku proti obviněnému.¹²⁰

O zdánlivou (tzv. putativní) krajní nouzi jde jen tehdy, jestliže se pachatel omylem domnívá, že existuje nebezpečí přímo hrozící zájmu chráněnému trestním zákoníkem, ve skutečnosti však toto nebezpečí neexistuje. Tento případ se posoudí podle zásad o skutkovém omylu, který vylučuje odpovědnost za úmyslný trestný čin. Podmínkou aby šlo o jednání v krajní nouzi je, že nebezpečí přímo hrozící zájmu chráněnému trestním zákoníkem nebylo možné za daných okolností odvrátit jinak (subsidiarita jednání v krajní nouzi). Krajní nouze vylučuje protiprávnost činu. Proto jednání v krajní nouzi není možno posuzovat ani jako přestupek s odůvodněním, že krajní nouze jen snižuje společenskou škodlivost.¹²¹

Skutkový omyl pozitivní o okolnostech vylučujících protiprávnost činu vylučuje úmysl a vědomou nedbalost, nikoli však nedbalost nevědomou, jejímž základem, takový omyl může být; popř. někdy nevylučuje přičítání určité okolnosti jako obecně polehčující.¹²²

Obdobně se vyjadřuje V. Solnař: Pachatel, který mylně předpokládá skutečnost, která by jeho odpovědnost vylučovala (např. je napaden - tudíž je oprávněn se

¹¹⁹ Šámal Pavel, Velké komentáře trestní zákoník, 2. vydání Praha C.H. Beck 2012 str. 257

¹²⁰ TR NS 65/2010-T 1286

¹²¹ R 10/1980

¹²² Kratochvíl Vladimír, Kurs trestního práva, trestní právo hmotné: obecná část vydání 1, Praha C.H. Beck 2009. Str. 276

bránit), není odpovědný za úmyslný trestný čin, pokud by v daném případě meze nutné obrany nepřekročil.¹²³

3.5 Právní omyl o okolnostech vylučující protiprávnost

Tento případ omylu lze pojmut jako omyl o normách, které upravují okolnosti vylučující protiprávnost pachatele.

NEGATIVNÍ PRÁVNÍ OMYL O OKOLNOSTECH VYLUČUJÍCÍCH PROTIPRÁVNOST

Jedná se o případy, kdy pachatel neví, že jeho jednání není trestné, ba naopak toto jednání bude posuzováno jako jednání v nutné obraně, krajní nouzi apod. Tento omyl pachatelovi svědčí podle zásady *ignorantia iuris non nocet* (neznalost práva neškodí) a znamená to, že jeho čin nebude z důvodů okolností vylučujících protiprávnost trestný.

Příkladem může být situace, kdy pachatel (který je výrazně postavově slabší) neví (nebo je přesvědčen, že to tak není), že bránit se účinnými prostředky (například zahánění útočníka klackem), tak aby zabránil útoku osoby, není trestné, a přesto tímto způsobem odvrátí útok.

POZITIVNÍ PRÁVNÍ OMYL O OKOLNOSTECH VYLUČUJÍCÍCH PROTIPRÁVNOST

V tomto případě pachatel neví, že jeho jednání je trestné a je mylně přesvědčen, že jeho jednání naplňuje znaky okolností vylučujících protiprávnost. Zde pachateli jeho neznalost naopak neprospívá a neomlouvá ho. Jedná se například o situaci, kdy pachatel po skončení útoku se stále "brání" takový čin již není ve smyslu nutné obrany (§ 29 odst. 1- přímo hrozící nebo trvajícím útok), nýbrž pachatel útok oplácí. Pachatel bude tedy plně odpovědný za to, co způsobil bez ohledu na jeho představy beztrestnosti.

¹²³ Solnař Vladimír, Základy trestní odpovědnosti, podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Orac, 2003, str. 306

3.6 Omyl u mladistvých v systému soudnictví ve věcech mládeže

Pro řízení ve věcech mladistvých platí právní úprava obsažená v trestním zákoníku. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže má zvláštní ustanovení o významu negativního právního omylu omluvitelném věkem, rozumovou vyspělostí nebo prostředím, ve kterém mladiství žil. Negativní právní omyl je jedním z alternativních důvodů, pro které soud pro mládež může upustit od uložení trestního opatření.¹²⁴

Patrně mnohem častěji než dospělí budou mladiství ve smyslu § 19 odst. 1 jednat nezaviněně s ohledem na to, že si nebudou vědomi protiprávnosti svých činů. A to přesto, že jinak budou přičetní a rozumově a mravně natolik vyspělí, aby byli schopni tuto protiprávnost a tudíž jednat i zaviněně. Pouze se tomuto omylu nevyhnuli, protože z určitých důvodů ani nemohli. Přitom nemožnost vyvarovat se právních omylů, která by jejich zavinění takto vyloučila, bude u nich založena na stejných předpokladech jako u dospělých, tzn. vyjádřených v § 19 odst. 2, per argumentum a contrario, omyl omluvitelný. Budou-li naopak takovíto mladiství jednat v negativním právním omylu, přestože se ho vyvarovat mohli (omyl neomluvitelný ve smyslu § 19 odst. 2) budou jednat zaviněně. Soud pro mládež, který jim bude ukládat trestní opatření odnětí svobody, bude jim však moci uznat alespoň obecnou polehčující okolnost podle § 41 písm. h) nebo snížit výměru ukládaného trestního opatření pod dolní hranici trestní sazby ve smyslu § 58 odst. 6.¹²⁵

Kromě toho, speciálně u mladistvých, kteří spáchali provinění, u nichž horní hranice trestní sazby odnětí svobody nepřevyšuje pět let, jejich spáchání litují a projevují účinnou snahu po nápravě, a stalo se tak z omluvitelné neznalosti právních předpisů, umožňuje zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zejména vzhledem k jejich věku, rozumové vyspělosti a prostředí ve kterém žili upustit od uložení trestního opatření; § 11 odst. 1 písm. b) ZSM. Zejména zmíněná neznalost právních předpisů, byť opřena konkrétně o zjištěnou míru rozumové vyspělosti, nevylučuje ale trestní odpovědnost mladistvého, tedy jeho vinu jako by tomu

¹²⁴ Jelínek Jiří, a kol. Trestní právo hmotné, obecná a zvláštní část, vydání 3, Praha Leges 2013. str.249

¹²⁵ Šámal Pavel, Velké komentáře trestní zákoník, 2. vydání Praha C.H. Beck 2012 str. 275

naopak bylo v případě splnění hledisek uvedených v § 5 odst. 1 ZSM a § 26 TrZ, kde ovšem není "ve hře" pachatelův právní omyl.¹²⁶

¹²⁶ Kratochvíl Vladimír, Kurs trestního práva, trestní právo hmotné: obecná část vydání 1, Praha C.H. Beck 2009. Str. 427

4. PRÁVNÍ ÚPRAVA OMYLU VE VYBRANÝCH ZAHRANIČNÍCH PRÁVNÍCH ŘÁDECH

Existují, zde různé varianty právní úpravy omylu některé si řády vystačí s ustanoveními o zavinění a právní důsledky omylu se dovozují výkladem. (viz Československo). Jiné zase obsahují úpravu, jen co se týče problematiky omylu a zásady o zavinění se opírají o soudní výklad (viz Německo). A dále tu jsou i země, které neobsahují ani úpravu zavinění a ani omylu (viz Švédsko, Nizozemsko).

4.1 Německo

V Německém právním řádu nalezneme úpravu jednotlivých omylů v trestním zákoníku Strafgesetzbuch (dále jen StGB) v ustanoveních §16 (Irrtum über Tatumstände - „omyl ohledně skutkových okolností“) a §17 (Verbotsirrtum - „omyl ohledně zákazu“). Dále pak ustanovení § 23 odst. 3 o nezpůsobilém pokusu.¹²⁷ Tento zákoník a jeho úprava omylu se také stala předlohou pro úpravu omylu v našem trestním zákoníku (č.40/2009 Sb.)

Můžeme tedy říci, že německé trestní právo je velmi blízké trestnímu právu českému. Rozdíl mezi českým a německým trestním právem můžeme nalézt v ustanovení o chápání trestného činu. Německý řád vychází z pojetí principu formálního. Trestný čin je protiprávní jednání, které naplňuje skutkovou podstatu a obsahuje vinu.¹²⁸ Základním modelem jsou tedy čtyři znaky naplnění skutkové podstaty (Tatbestandsmäßigkeit), protiprávnost (Rechtswidrigkeit) a vinu (Schuld), spojujícím prvkem je jednání (Handlung). Pokud tedy jednání naplňuje určitou skutkovou podstatu, zkoumá se dále, zda je toto jednání protiprávní.

Odlíšné je také pojetí viny, které vychází z normativního pojetí. Netvoří ji jen subjektivní prvky, též se zabývá objektivními okolnostmi a její podstata tohoto pojetí spočívá ve vyčitatelnosti tvorby vůle (Vorwerfkeit) a jejího projevu. Bezprávnost (Unrecht) a vina jsou pojmové znaky trestného činu.

¹²⁷ <http://www.gesetze-im-internet.de/stgb/>

¹²⁸ Wessel Johannes, Beulke Werner, Strafrecht.Allgemeiner Teil.Die Straftat und Ihre Aufbau. 34 vyd. Heidelberg: C.F.Müller, 2004, str. 30

Další součástí jsou omluvitelné důvody. Jejich existence zmírňuje vinu i bezprávi, nejsou však taxativně uvedeny. Můžeme zmínit například omluvnou krajní nouzi, překročení mezi nutné obrany, omluvná kolize povinností a jednání na základě závazného služebního pokynu.¹²⁹

V našem právním řádu je vina chápána jako vnitřní subjektivní vztah pachatele k jeho skutku, vychází se tedy ze subjektivního pojetí viny.

Znaky skutkové podstaty bezprávnosti jsou objektivní (vnější obraz činu a popisují jeho subjekt, objekt a jednání včetně způsobu spáchání, prostředků a modalit činu) a subjektivní (psychický stav pachatele). V rámci subjektivní skutkové podstaty bezprávnosti hrají samozřejmě nejdůležitější roli úmysl a nedbalost jako formy jednání. Pokud jde o pojmový znak viny, německý trestní zákoník zřetelně rozlišuje mezi bezprávností a vinou (srov. §17, 20 StGB). V oblasti bezprávnosti se jednání ohrožené trestem přezkoumává z hlediska souladu s právním řádem, v oblasti viny jde o otázku, zda lze bezprávný čin osobně vytýkat. Pokud jde o formu viny, rozdělují se na úmysl a nedbalost, kde existuje vazba mezi formou jednání a formou viny. Samostatným prvkem viny je vědomí bezprávnosti. Toto vědomí obsahuje rozpoznání pachatele, že jeho jednání je právem zakázáno, což ovšem neznamená znalost trestně právní normy ani znalost trestnosti daného činu. Dle převládajícího mínění postačuje potencionální vědomí bezprávnosti, tj. takové, kdy při nasazení rozumových sil a hodnotových představ, které se po něm mohou požadovat, bezprávnost činu rozpoznat mohl.¹³⁰

V StGB se setkáme s dvěma druhy omylu jednak o skutkových okolnostech a o zákazu.

§ 16 Omyl o skutkových okolnostech činu

(1) Kdo při spáchání činu nezná okolnost, která náleží k zákonem dané skutkové podstatě, nejedná úmyslně. Postih za čin spáchaný z nedbalosti zůstává nedotčen.

¹²⁹ Říha Jiří, Změníme s novým trestním zákoníkem též systém znaků trestného činu? Aktuální otázky trestního práva. Praha: Acta Universitatis Carolinae- Iuridica 4/2002 str. 47-53

¹³⁰ Simona Stočesová, Omyl v českém a zahraničním trestním právu, Plzeň 2013 Aleš Čeněk citováno z kapitoli 8.2 s odkazem na Wessel, J,Beulke, W. Strafrecht.Allgemeiner Teil.Die Straftat und Ihre Aufbau. 34 vyd. Heidelberg: C.F.Müller, 2004

(2) Kdo při spáchání činu mylně předpokládá okolnosti, které by naplňovaly skutkovou podstatu mírnějšího ustanovení zákona, může být potrestán za úmyslné spáchání činu jen podle tohoto mírnějšího ustanovení.¹³¹

V prvním odstavci je patrný omyl skutkový negativní.

V druhém v odstavci můžeme najít podobnost v našem ustanovení v § 18 odst. 2

Co se týče pozitivního skutkového omylu jeho přímou úpravu v StGB nenajdeme, lze ji však vyvodit z ustanovení § 22 a násl. StGb.

§ 17 Omyl o zákazu (Právní omyl)

Pokud pachatel při spáchání činu chybí úsudek o tom, že jedná bezprávně, jedná bez viny, pokud se tohoto omylu nemohl vyvarovat. Mohl-li se tohoto omylu vyvarovat, může být trest zmírněn podle § 49 odst. 1.¹³²

Zde se toto ustanovení týká situace, kdy pachatel si neuvědomuje, že páchá bezprávně. Pachatel tedy nezná příslušnou normu, která se na jeho čin vztahuje. Omyl o zákazu dle § 17 StGB nemá žádný vliv na úmysl skutkové podstaty, postihuje pouze vinu - a to jak vinu úmyslnou tak nedbalostní.¹³³

Omyl o dovolující skutkové podstatě není výslovně upraven. Omyl o omlouvajících důvodech není souhrnně upraven, použije se ustanovení § 35 StGB (omlouvající krajní nouze).

4.2 Rakousko

Základním pramenem v trestním právu je spolkový trestní zákoník z roku 1974 ve znění pozdějších předpisů. V tomto zákoně nalezneme podrobnou úpravu právního omylu. Skutkovému omylu o podmínkách trestní odpovědnosti zde není věnována pozornost.

§ 9 Právní omyl

(1) Kdo v důsledku právního omylu nerozpozná bezprávnost svého činu, nejedná zaviněně, pokud mu jeho omyl nelze vytýkat.

¹³¹ <http://www.gesetze-im-internet.de/stgb>

¹³² <http://www.gesetze-im-internet.de/stgb>

¹³³ Simona Stočesová, Omyl v českém a zahraničním trestním právu, Plzeň 2013 Aleš Čeněk str. 128

(2) Právní omyl může být vytýkán, pokud byla bezprávnost pro pachatele nebo pro kohokoliv jiného lehce rozpoznatelná nebo pokud se pachatel neseznámil s příslušnými právními předpisy, ačkoliv byl podle své profese, zaměstnání nebo podle jiných okolností povinen je znát.

(3) Je-li omyl pachateli vytýkatelný a pachatel jednal úmyslně, uplatní se trest za úmyslný čin, jednal-li v nedbalosti, tak za čin nedbalostní¹³⁴

Z uvedeného vyplývá, že negativní právní omyl má různé dopady na zavinění pachatele. Toto rozlišení se odvíjí od vytýkatelnosti takového omylu. Vytýkatelný omyl nebude mít vliv na odpovědnost pachatele. Negativní právní omyl, který pachateli vytýkat nelze, má za následek vyloučení zavinění. Pozitivní právní omyl není zakotven.

Dle rakouského trestního zákoníku je polehčující okolností, pokud pachatel spáchal čin v právním omylu nevyklučujícím vinu zejména v tom případě, když je trestán pro úmyslné spáchání činu (§ 34 odst. 1 alt. 12 öStGB).¹³⁵

Upraven je skutkový omyl o podmínkách vyloučení trestní odpovědnosti, konkrétně omyl pozitivní v § 8 rakouského trestního zákona.

§ 8 Mylná domněnka o ospravedlňující skutečnosti

Kdo mylně předpokládá skutečnost, která by vylučovala protiprávnost jeho činu, nemůže být potrestán za spáchání úmyslného činu. Potrestán může být za spáchání činu z nedbalosti, pokud omyl spočívá v nedbalosti a takový nedbalostní čin je trestný¹³⁶

Pozitivní skutkový omyl o podmínkách vyloučení trestní odpovědnosti vylučuje úmyslné zavinění, nevyklučuje ale spáchání nedbalostního trestného činu (§ 10 odst. 2 öStGB). Negativní skutkový omyl a právní omyl o podmínkách vyloučení trestní odpovědnosti není v rakouském trestním zákoně upraven.

¹³⁴ Bundesgesetz vom 23. Jänner 1974 über die mit gerichtlicher Strafe bedrohten Handlungen Strafgesetzbuch - StGB). BGBl. Nr. 60/1974

¹³⁵ Simona Stočesová, Omyl v českém a zahraničním trestním právu, Plzeň 2013 Aleš Čeněk str. 121

¹³⁶ Bundesgesetz vom 23. Jänner 1974 über die mit gerichtlicher Strafe bedrohten Handlungen Strafgesetzbuch - StGB). BGBl. Nr. 60/1974

4.3 Corpus Juris 2000

S omylem pachatele trestného činu kalkuloval i Corpus Juris. Jedná se o projekt skupiny expertů z let 1995 a 1996, na kterém se pracovalo z iniciativy Komise Evropských společenství. Úmyslem bylo uspořádat základní principy, které by měly svědčit zejména k ochraně finančních zájmů Evropské unie. Skupina zkombinovala základní hmotněprávní i procesněprávní instituty, které by byly využitelné pro sblížení trestněprávní úpravy v členských zemích EU, a nápomocné vzbudit tak diskuzi o roli trestního práva v rámci evropské integrace.¹³⁷

Čl. 10 CJ upravuje jak omyl o skutkových okolnostech činu (který vylučuje úmysl), tak omyl o právním zákazu (který vylučuje odpovědnost v případě, že by se ho byla nevyhnutelně dopustila, každá opatrná rozumná osoba; jinak může takový omyl vést k moderaci trestu a nesmí být uložen trest ve své nejvyšší možné výměře)¹³⁸.

¹³⁷ Delmas-Marty, M., Vervaele, J. Corpus Juris 2000: trestněprávní ustanovení za účelem ochrany financí Evropské unie. Přeložili S. Kloučková a J. Fenyk. Brno: Sypták, 2001. s. 5

¹³⁸ Simona Stočesová, Omyl v českém a zahraničním trestním právu, Plzeň 2013 Aleš Čeněk str. 119

5. ZÁVĚR

V úvodu jsem nastínil, čím se budu zabývat v této práci a závěrem této práce bych rád zhodnotil své poznatky v problematice omylu v trestním právu.

V první kapitole se mi podařilo vysvětlit pojem subjektivní stránky trestného činu a její postavení v omylu trestního práva. Subjektivní stránka trestného činu je důležitým znakem skutkové podstaty trestného činu, a jako taková obsahuje jediný obligatorní znak a tím je zavinění. Právě ono zavinění pachatele je důležitým znakem, které zakládá trestní odpovědnost. Ve spojitosti s omylem může být v některém případě zavinění (úmyslné) vyloučeno. Před rekodifikací trestního práva se omyl vyvozoval z ustanovení o zavinění a v některých zahraničních právních řádech tato systematika platí dodnes. Zde si myslím, že bylo potřeba do trestního zákoníku zavést samostatné ustanovení o omylu a jistě to byl krok kupředu.

Ve druhé kapitole jsem popsal jednotlivé druhy omylu zároveň jejich trestněprávní důsledky. Jak jsem již psal v úvodu, zabýval jsem se omylem na straně pachatele tedy skutkovým a právním omylem a jejich dělení na pozitivní a negativní. Co se týče omylu právního je zde dělení na omyly o normách tzv. trestních (hrají bezvýznamnou roli) a mimotrestních (posuzuje se dle zásad skutkového omylu, jako omyl o normativním znaku skutkové podstaty), tedy pokud se jedná o omyl omluvitelný, pachatel nejedná zaviněně. Neomluvitelný právní omyl je irelevantní.

Se skutkovým omylem se pojí jeho zvláštní případy a to omyl v předmětu útoku a omyly v kauzálním průběhu tedy aberace a dolus generalis. Právě zde jsem narazil na jeho odlišné prezentování. Jak je již popsáno, jedná se případ, kdy pachatel chtěl určitým způsobem způsobit následek, ale ten nastal až po jeho předchozím jednání, kdy on se domnívá, že ho způsobil prvním. V tomto případě musím vyjádřit podporu V. Kratochvílovi a naopak negativní postoj k rozhodnutí Nejvyššího soudu (R 12/1990).

V další části, se zabývám omyly o okolnostech vylučujících protiprávnost. Zde si myslím, že jsem narazil z mého pohledu asi na největší "kámen úrazu" a tím je negativní skutkový omyl. Můžeme zde rozdělit právní názor na dvě skupiny jedna zastává názor, že je ho třeba kvalifikovat jako nezpůsobilý pokus trestného činu,

protože tu objektivně existuje důvod vylučující protiprávnost (viz Solnař, V., Novotný, O., Jelínek, J. Stočesová, S. aj.) ta druhá tvrdí, že je nutno takový omyl kvalifikovat jako dokonaný trestný čin, popř. způsobilý pokus trestného činu, neboť objektivně daná nutná obrana nemůže pachateli prospívat protože by profitoval z náhody. Fakt, že pachatel tedy nevěděl, že tu existují důvody vylučující protiprávnost, by se mu neměla započítat, ani objektivně ku prospěchu (viz Kratochvíl, V.) V tomto případě se přikláním k první skupině a to zejména z důvodů, které uvádí JUDr. Vít Klapal, ve svém článku cituji: Stejně jako se u pozitivního skutkového omylu o podmínkách trestní odpovědnosti započítává pachateli k dobru okolnost, že objektivně neexistuje objekt trestného činu, i když o tom pachatel nevěděl. U tohoto omylu jeho kvalifikace jako nezpůsobilého pokusu nikoho nezaráží, nevidím důvod, proč by to mělo být závažnější u negativního skutkového omylu o okolnostech vylučující protiprávnost. Negativní skutkový omyl o okolnostech vylučujících protiprávnost a pozitivní skutkový omyl o podmínkách trestní odpovědnosti jsou prostě jen dvě stránky téže mince, proto je nutno přistupovat k jejich právní kvalifikaci stejně. Tedy pachatele střílejícího do mrtvoly, o které se domnívá, že je živým člověkem, je třeba se bát stejně jako pachatele, který zabije zločince právě se chystajícího odpálit skrytou bombu, protože mu tento zločinec chodil za ženou. *V prvním ani ve druhém případě pachatelé nevěděli o objektivní okolnosti, která jim svědčí.* Proto by se k těmto pachatelům mělo přistupovat z hlediska právní kvalifikace stejně.

6. RESUMÉ

This paper deals with the problem of error in criminal law and criminal legal consequences. In the first part of the chapter deals with the subjective aspect of the offense. In the next chapter, discusses the different types of errors and their consequences and gives an insight into the different legal opinions on this issue . Finally, the work looks into foreign jurisdictions, and gives an insight into foreign concept wrong. Mistake in criminal law is very specific area that deserves attention , and that's why I chose it as the topic of his thesis . If you would like to have some basic error to define the term , we can simply say that it is a kind of knowledge mismatch with reality. How many times has each of us convinced , to err is human . In criminal law , then such a mismatch relevant meaning . The issue of error in criminal law and can offer quite conflicting opinions on the solution. On this basis , we can divide mistake on positive and negative , ie . therefore , that the perpetrator knows of a fact , or it mistakenly assumed (in this work is largely focused on the mistake on the part of the offender) . This division applies both in the factual and legal error.

The aim of this work is to bring a new perspective to the problems of error in criminal law , since all views and analyzes have been long before this work performed. The purpose of this paper is therefore to define the terms set out therein under existing law , so that they understand, and also provide insights into the different legal opinions on this issue and express their personal opinion on this or that concept. In particular, I am referring to the issue of causal error during a negative factual error about the circumstances excluding illegality , where I see the different legal opinions

7. SEZNAM PRAMENŮ

Knižní zdroje:

Bachman Jochen, Vorsatz und Rechtsirrtum im Allgemeinen Strafrecht und Steuerstrafrecht. Berlin: Duncker & Humblot, 1993

Dolenský Adolf, a kol.; Trestní zákon (stručný komentář), 1 vydání, Eurounion, Praha 1995

Delmas-Marty, M., Vervaele, J. Corpus Juris 2000: trestněprávní ustanovení za účelem ochrany financí Evropské unie. Přeložili S. Kloučková a J. Fenyk. Brno: Sypták, 2001

Fryšták Marek, Trestní právo hmotné: obecná část, vydání 2. zcela přeprac. dopl. Ostrava Key Publishing 2009.

Chmelík Jan, Trestní právo hmotné: Obecná část, Praha Linde 2009

Jelínek Jiří, a kol. Trestní právo hmotné, obecná a zvláštní část, vydání 3, Praha Leges 2013

Kallab Jaroslav, Trestní právo hmotné, Praha: Melantrich, 1935

Kratochvíl Vladimír, Kurs trestního práva, trestní právo hmotné: obecná část vydání 1, Praha C.H. Beck 2009

Miříčka August, Trestní právo hmotné. Část obecná i zvláštní. Praha: Všeherd, 1934

Novotný František, Trestní právo 3. Rozš. Vydání Plzeň, Aleš Čeněk, 2010

Novotný Oto, Trestní právo hmotné 1. Obecná část, 6. přeprac. vydání Praha, Wolters kluwer ČR. 2010

Simona Stočesová, Omyl v českém a zahraničním trestním právu, Plzeň 2013 Aleš Čeněk

Solnař Vladimír, Základy trestní odpovědnosti, podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Orac, 2003

Šámal Pavel, Velké komentáře trestní zákoník, 2. vydání Praha C.H. Beck 2012

Wessel Johannes, Beulke Werner, Strafrecht.Allgemeiner Teil.Die Straftat und Ihre Aufbau. 34 vyd. Heidelberg:

C.F.Müller, 2004

Žatecká Eva, trestní právo hmotné a procesní obecná část multimediální učební text. Masarykova Univerzita, 2. dopl. vydání, Brno 2009

Odborné články:

Říha Jiří, Změníme s novým trestním zákoníkem též systém znaků trestného činu? Aktuální otázky trestního práva. Praha: Acta Universitatis Carolinae- Iuridica 4/2002

Vidrina, J; Pergl, R. Akciová společnost, vstaňte a poslyšte rozsudek jménem republiky Trestní právo, 2011 č.6

Trestně právní revue 4/2012 11. Ročník 13. Dubna (Karel Cibulka)

Trestně právní revue 5/2012 11. Ročník 16. Května (Vít klapal)

Zákonné předpisy:

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/2009 Sb. trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Strafgesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 13. November 1998 (BGBl. I S. 3322), das durch Artikel 5 Absatz 18 des Gesetzes vom 10. Oktober 2013 (BGBl. I S. 3799)

Bundesgesetz vom 23. Jänner 1974 über die mit gerichtlicher Strafe bedrohten Handlungen Strafgesetzbuch - StGB). BGBl. Nr. 60/1974

Judikatura:

R 47/2011

R 14/2009-II

R 43/2002

R 30/1996

R 21/1992 II

R 35/1991

R 12/1990

R 44/1988

R 7/1988-II

R 6/1988

R 28/1988-I

R 27/1984

R 10/1980

R 63/1978

R 54/1977

R 41/1976

R 37/1975

R 60/1972-IV

R 19/1969

R 50/1968-II

R 45/1965

R II/1965

R 46/1963

R 25/1963

R 74/1956

R 92/1951

R 3868/1930

R 3882/1930

TR NS 65/2010-T 1286

TR NS 42/2008-T 1053

TR NS 23/2006-T 865

TR NS 11/2005-T 745 223

Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 24. 8. 2011, sp. Zn. 3 Tdo
929/2011

nález Ústavního soudu sp. zn. III.ÚS 722/09, ze dne 07.01.2010

Internetové zdroje:

<http://www.e-advokacie.cz/cz/clanky/novy-trestni-zakonik-rekodifikace-trestniho-prava.html>

<http://www.gesetze-im-internet.de/stgb>